

Protestantisme in de nieuwe tijd

Wegwijzers

1. Leerplandoelstellingen 4ASO, periode 5

NB: De doelstellingen voor deze periode dienen zo gelezen te worden dat de algemene kerkhistorische doelstellingen (1, 3, 5, 8 en 10) bereikt worden door lessen op te zetten rond het levensverhaal van een persoon die in de daaropvolgende doelstellingen worden genoemd. Verplicht zijn de **vetgedrukte** doelstellingen (1, 2, 6, 11, 12, 13).

1. **De leerlingen geven enkele van de belangrijkste historische ontwikkelingen in de 17e en 18e eeuw weer die invloed hadden op de ontwikkeling van de protestantse kerken.**
2. **De leerlingen bespreken het leven van John Wesley en tonen aan op welke wijze zijn optreden een antwoord vormde op deze ontwikkelingen.**
3. De leerlingen beschrijven het ontstaan van de protestantse zending en kunnen voorbeelden geven van de stichting van kerken buiten Europa.
4. De leerlingen bespreken het leven van William Carey en schetsen zijn betekenis.
5. De leerlingen geven de achtergrond weer van het ontstaan van enkele nieuwe richtingen in het protestantisme in de loop van de 19e en 20e eeuw.
6. **De leerlingen bespreken het leven William Booth en het ontstaan van het Leger des Heils.**
7. De leerlingen bespreken de herleving van het protestantisme in België in de 19^e eeuw.
8. De leerlingen bespreken het leven van Nicolaas de Jonge.
9. De leerlingen kunnen de voornaamste historische ontwikkelingen van de 20^e eeuw weergeven en hun betekenis voor de protestantse kerken.
10. De leerlingen bespreken het leven van Albert Schweitzer.
11. **De leerlingen bespreken het leven van Dietrich Bonhoeffer en geven aan welke betekenis hij had voor het protestantisme van de 20^e eeuw.**
12. **De leerlingen vertellen over het ontstaan van de Pinksterbeweging.**
13. **De leerlingen situeren zichzelf en hun kerkelijke omgeving tegen de achtergrond van het hedendaags christendom.**

2. Schema en toelichting

leefwereld	leerinhoud	attitude
hedendaagse, geseculariseerde cultuur eigen en andere denominaties etniciteit, taal en cultuur	John Wesley en de 18 ^e eeuw William Carey en de zending William Booth en de 19 ^e eeuw Nicolaas de Jonge en het protestantisme in België Albert Schweitzer en de 20 ^e eeuw Dietrich Bonhoeffer en de hedendaagse tijd Pinksterbeweging	Zich laten inspireren door personages uit deze periode Waardering voor verwezenlijkingen van vorige generaties

Toelichting

De leerlijn kerkgeschiedenis wordt in deze periode doorgetrokken naar de moderne tijd. De protestantse kerken in al hun diversiteit vormen een veelkleurig antwoord op de uitdagingen van de nieuwe wereld zoals die zich sinds de Renaissance en de Verlichting ontwikkeld heeft. In de enkele weken die ons ter beschikking staan, trachten we de leerlingen enerzijds inzicht te geven in de belangrijkste vraagstukken van deze tijd en hen anderzijds te laten kennismaken met enkele van de bekendste richtingen binnen het protestantisme die hierop een reactie vormden. Om te zorgen dat onze les niet uitmondt in theoretische beschouwingen concentreren we ons hierbij op het *leven van enkele van de belangrijkste personen uit deze geschiedenis* die als het ware wegwijzers waren in deze tijd. Uitgangspunt in de les is dus telkens een persoon, aan de hand van wiens leven en werk de ontwikkelingen in de opeenvolgende periodes worden besproken.

Uiteindelijk doel van de leerlijn kerkgeschiedenis is de leerlingen te helpen hun eigen achtergrond beter te begrijpen en zich van daaruit ook beter in hun huidige omstandigheden te kunnen oriënteren. Deze periode biedt daarvoor een bijzondere gelegenheid. De leerlingen PEGO zijn toenemend afkomstig uit verschillende culturen en zeer diverse kerkelijke achtergronden, maar leven toch allemaal in de moderne geseculariseerde samenleving van het België en Europa van vandaag. Naast *algemene kennis* omtrent verschillende protestantse stromingen/kerken is het van belang dat de leerling zijn *eigen kerkelijke traditie* (waarvan hij zich waarschijnlijk niet, of maar nauwelijks bewust is) leert situeren in het uitgestrekte veld van de protestants-evangelische wereld. Maar vooral belangrijk is dat de leerling zich bewust wordt dat de moderne wereld ook zijn culturele of familiale traditie voor grote uitdagingen plaatst.

3. Invulling

John Wesley

DS 1-2

We spreken met de leerlingen over John Wesley. In de 18^e eeuw waarin hij leefde, was de toestand van veel kerken zorgwekkend: vaak waren de mensen nog maar weinig geïnteresseerd. Veel kerken waren ingeslapen. We schetsen kort de historische achtergrond: Na het einde van de godsdienstoorlogen wordt Europa (in 1648, vrede van Westfalen/Münster) confessioneel opgedeeld. Hoewel in de landen met belangrijke minderheden, die soms maar zeer moeizaam kunnen blijven bestaan, de confrontatie nog voortleeft, richten de meeste kerken zich nu op interne aangelegenheden (consolidatie). Tegelijk komt in de loop van de 17^e eeuw het rationalisme op, de overtuiging dat het menselijk denken, onafhankelijk van een godsdienstige leer, de werkelijkheid kan onderzoeken. Deze stroming legt de grondslag voor de Verlichting die in de 18^e eeuw doorbreekt.

Vanuit de overtuiging dat het menselijk denken ook op godsdienstig gebied de weg kan wijzen, werden drie kerngedachten centraal gesteld: God, deugd en onsterfelijkheid. Het werd redelijk geacht om in God te blijven geloven als Schepper van de wereld, al geloofde men niet meer in openbaringen of wonderen ('Deïsme'). Belangrijk is vooral de mens, wiens geest onsterfelijk is, en wiens bestemming het is een deugdzaam leven te leiden. Hierop zal hij ook eens worden beoordeeld. Deze optimistische en moraliserende opvattingen werden in de meeste kerken overgenomen. In plaats van de bezielde verkondiging in de tijd van de Hervorming hoorde men in de kerken nu meestal alleen nog zedenpreken. Hiervoor hadden de meeste mensen geen belangstelling en velen keerden de kerk de rug toe.

We bespreken met de leerlingen het leven van John Wesley tegen deze achtergrond: hoe hij in zijn ouderlijk huis het geloof leerde kennen, hoe hij door zijn teleurstelling in Noord-Amerika doordrongen werd van zijn tekortkomingen, en hoe hij op een heel persoonlijke wijze de boodschap van genade opnieuw ontdekte en zich daarna in navolging van opwekkingsbewegingen in Amerika en Duitsland begon in te zetten voor de verkondiging van het evangelie. Zijn optreden ging in tegen de geest van de tijd en stuitte op veel tegenstand. Maar toch ontstond hierdoor in Engeland en in andere Engelstalige landen een herleving in de kerk, waaruit uiteindelijk een van de eerste nieuwe denominaties voortkwam, de Methodistische kerk.

lessuggesties:

- Een korte biografie van John Wesley (zie info 13.1)
- Bespreken van enkele delen uit de strip over John Wesley (zie [pegosite](#) - handreikingen SOII - [kerkgeschiedenis algemeen](#))
- Bekijken van enkele fragmenten uit de film "John Wesley" ([pegovideo](#) – [playlist John Wesley](#))
- Met behulp van een overzichtskaartje aangeven hoe kerkelijk Europa er in de 17^e en 18^e eeuw uitzag (zie info 1)
- Bespreken van de Ringparabel in 'De wijze Nathan' van Gotthold E. Lessing als voorbeeld van het denken in de Verlichting over godsdienst (zie info 2)
- Bespreken van enkele fragmenten uit het dagboek van John Wesley (zie info 3)
- Bespreken van een lied van Charles Wesley (zie info 4)

William Carey en de zending

DS 3-4

We bespreken het leven van William Carey . Hij is één van de eersten die zending niet ziet als een taak van de overheid, maar van de kerk. Hij richt één van de eerste kerkelijke zendingsgenootschappen op en vertrekt ook zelf als zendeling naar India.

Met de leerlingen bespreken we hoe het zendings- en missiewerk zich ontwikkeld heeft. Sinds de ontdekkingsreizen van de 15^e en 16^e eeuw waren er vanuit overzeese handelsposten missionaire activiteiten ondernomen als onderdeel van de onderwerping van de inwoners van deze gebieden. Toen in de 17^e en 18^e eeuw ook protestantse mogendheden handelsposten en zelfs koloniën stichtten, zagen zich ook protestantse kerken voor deze verantwoordelijkheid geplaatst. Pioniers van de protestantse zending waren de Herrnhutters of Moraviërs, die onafhankelijk van overheidsbescherming probeerden inlandse bevolkingsgroepen te bereiken.

We laten de leerlingen zien dat ook William Carey vanuit een persoonlijke roeping zending ziet als een roeping van de kerk, niet van de overheid. We bespreken zijn opmerkelijke levensloop en laten zien hoe in de 19^e eeuw de zendingsactiviteiten een hoge vlucht nemen. Het Christendom begint zich uit te breiden ook in de landen rond de evenaar. Indien er leerlingen in de klas zitten die uit toenmalige zendingslanden afkomstig zijn, kunnen we met hen spreken over het begin van de zending in hun land van herkomst.

lessuggesties:

- Een korte biografie van William Carey (zie info 13.2)
- Enkele fragmenten bekijken uit de film 'William Carey' (*pegovideo – playlist William Carey*)
- Bespreken van de opmerkelijke zendingsinitiatieven van de 'Herrnhutters' uit de 18^e eeuw (zie info 5)
- Bespreken van Carey's spreuk "Verwacht grote dingen van God, doe grote dingen voor God"
- Bespreken van het ontstaan van de eerste christelijke kerken in het land van herkomst van de leerlingen (indien van toepassing).
- Bespreken van het zendingswerk in Afrika (zie info 6)
- Indien nog tijd over is kan aandacht besteed worden aan het leven van John Mott (voorzitter van de wereldzendingsconferentie in Edinburgh) of de aanloop naar en het verloop van die bijeenkomst (zie info 7)

William Booth en het Leger des Heils

DS 5-6

We richten onze blik op William Booth, de stichter van het Leger des Heils. Aan de basis van het ontstaan van deze nieuwe denominatie ligt een belangrijke ontwikkeling uit de 19^e eeuw, de industriële revolutie die leidde tot het ontstaan van grote arbeiderswijken in de steden. Met de leerlingen bespreken we het leven van William Booth, een methodistisch predikant die zich inzette voor de armen, en de bijzondere doelstelling en structuur van het Leger des Heils.

In deze week geven we ook aandacht aan andere denominaties die in deze tijd ontstaan zijn. De Verlichting liep staatkundig uit op twee grote revoluties, de onafhankelijkheid van de Verenigde Staten (1776) en de Franse revolutie (1789), die voor het eerst een nieuw principe in praktijk brachten: de scheiding van kerk en staat. De overheid stond niet langer toe dat de kerken politieke macht uitoefenden. Door de oorlogen van Napoleon werden deze ideeën ook buiten Frankrijk en Amerika bekend. Gedurende de 19^e eeuw leidde dit in heel Europa tot revoluties. Met de leerlingen gaan we niet in op de historische gebeurtenissen, maar staan we wel stil bij de reactie van de kerken op dit alles. Er ontstonden nieuwe denominaties, die steeds de bedoeling hadden de kerk zoveel mogelijk zuiver te houden in tijden die algemeen ervaren werden als rebellerend en goddeloos.

Voorbeelden van nieuwe kerkgenootschappen zijn nieuwe calvinistische kerken in Nederland en Schotland, het ontstaan van de Vrije Evangelische Gemeenten in Zwitserland en Duitsland, het ontstaan van de Baptistengemeenten en Broedergemeenten in Groot-Brittannië. In Amerika ontstonden in deze tijd de Zevende-Dags-Adventisten, tegen het einde van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw ook de Pinkstergemeenten. Vanzelfsprekend kunnen met de leerlingen alleen enkele algemene kenmerken van deze denominaties besproken worden.

Lessuggesties:

- Een korte biografie van Wiliam Booth (info 13.3)
- Bespreken van het ontstaan van het Leger des Heils (info 8)
- Afbeeldingen van verschillende kerken en kerkdiensten bekijken en bespreken
- De 'klokhuisvideo' over het werk van het Leger des Heils bekijken en bespreken (*pegovideo*)
- De geschiedenis van de eigen kerk van de (familie van de) leerlingen nagaan (indien toepasselijk)
- Websites van kerken van verschillende denominaties bekijken

Nicolaas de Jonge en de protestantse en evangelische kerken in België in de 19^e eeuw

DS 7-8

We bespreken een opmerkelijke persoon uit de 19^e eeuw in België, ds. Nicolaas de Jonge. In de laatste decennia van de 19^e eeuw stichtte en leidde hij een organisatie voor evangelisatie in Brussel en Vlaanderen, de Stad- en Landevangelisatie Silo.

Om het bijzondere van dit werk te doen uitkomen, bespreken we met de leerlingen de situatie van het protestantisme in België in de 19^e eeuw. De Brabantse omwenteling van 1830 leidde tot de onafhankelijkheid van België. De katholieke kerk die zeer geleden had onder het bewind van Napoleon, slaagde erin haar positie te herstellen. Doordat in België de godsdienstvrijheid gehandhaafd werd, konden ook de protestantse kerken aan een herstel beginnen. Zestien gemeenten verenigden zich in 1839 een Bond van Protestants-Evangelische Kerken. Tegelijk begon vanuit het Reveil en het evangelisch genootschap (*société évangélique*) ook een actieve evangelisatiebeweging, die leidde tot het stichten van vrije protestantse kerken (Belgische Zendingskerk).

Tot het werk van Nicolaas de Jonge behoorde ook een opleidingsschool voor evangelisten: vanuit zijn principe 'Vlaams in Vlaanderen' zag hij de noodzaak Vlaamse evangelisten op te leiden. Zijn werk bleef niet zonder vrucht: verschillende kerken die in deze tijd gesticht werden, bestaan nog altijd.

Lessuggesties:

- Een korte biografie van Nicolaas de Jonge (info 13.4)
- Bespreken van een bekend Vlaams lied uit deze tijd (info 9)
- Foto's bekijken van oude protestantse kerken
- Bespreken van het ontstaan van de protestantse kerken in de 19^e eeuw (info 10)
- Bespreken van het ontstaan van Silo, de Stad- en Landevangelisatie in Laken (Brussel)
- Het Protestantisme in België (deel van "Zegen en vloek" – BRT): *Pegovideo*

Albert Schweitzer en Dietrich Bonhoeffer: geloven in de 20^e eeuw

DS 9 - 11

We bespreken het leven van een opmerkelijke persoonlijkheid uit de 20^e eeuw: Dietrich Bonhoeffer (en eventueel Albert Schweitzer)

Met de leerlingen gaan we in op de achtergrond van hun leven en werk, de beide wereldoorlogen die Europa in de 20^e eeuw getekend hebben. Bij veel mensen hebben de eerste en tweede wereldoorlog tijdens de eerste helft van de 20^e eeuw tot vandaag diepe littekens achtergelaten. Voor veel mensen zijn de verschrikkingen van deze tijd een reden om het geloof in God vaarwel te zeggen. Christenen zelf worstelen met grote vragen: Hoewel zij het geloof in God vasthouden, stellen zij zich wel de vraag hoe God in deze wereld werkt en welke verantwoordelijkheid de kerken daarbij hebben.

We bespreken het opmerkelijke leven van Albert Schweitzer, die zowel theoloog als arts was en zijn levenswerk zag in het oprichten en leiden van een ziekenhuis in Afrika (Lambarene, in Gabon). Met de leerlingen staan we stil bij zijn principe, 'respect voor het leven'. Hierin zag Schweitzer de bijzondere bijdrage van het Christendom aan de wereldvrede.

Bij de bespreking van Dietrich Bonhoeffer besteden we vooral aandacht aan zijn afwijzing van de nationaal-socialistische ideologie en zijn betrokkenheid bij de 'Belijdende kerk', het kerkelijk verzet tegen Hitler. Voor Bonhoeffer lag de motivatie voor dit verzet in zijn trouw aan het geloof in de Bijbel. We kunnen met de leerlingen ook aandacht besteden aan zijn belangstelling voor internationaal overleg tussen kerken, waaruit na de oorlog de Wereldraad van Kerken is voortgekomen.

Lessuggesties:

- Een korte biografie van Albert Schweitzer (info 13.5)
- Aan de hand van enkele fragmenten uit de film over Albert Schweitzer (2009) zijn werk in Lambarene bespreken (*pegovideo*)
- Een korte biografie van Dietrich Bonhoeffer (info 13.6)
- Gedeelte lezen uit 'Verzet en overgave' van Bonhoeffer (info 11)

- Bespreken van een lied van Bonhoeffer (info 11)
- Aan de hand van de eerste 10 minuten uit de film over het leven van 'Bonhoeffer' (2000) zijn levensloop toelichten en bespreken (*pegovideo*)

Christendom vandaag. Geloven in deze tijd.

DS 12-13

Nadat we tenslotte nog aandacht geschonken hebben aan het ontstaan van de Pinksterbeweging. Men kan hierbij vertellen over een markante persoonlijkheid die de spiritualiteit van deze beweging belichaamt, bijv. William Seymour of David Wilkerson. Tenslotte willen we de leerlingen uitnodigen over hun eigen houding ten aanzien van geloof in deze tijd na te denken. We bespreken met de leerlingen hun eigen ervaring met kerk en geloof. Hoe zien zij hun kerk in het geheel van de samenleving? Op welke manier zijn zij erbij betrokken? Als de leerlingen niet naar een kerk toegaan: hoe zien zij de kerk, welke plaats neemt geloof in hun leven in en hoe beleven zij het?

lessuggesties

- Een stamboom van de kerk maken (vanaf Jezus) met daarop de aanduiding van waar de leerling of zijn kerk (indien van toepassing) zich bevindt.
- Historische achtergrond van de kerk van de leerlingen bespreken.
- Een enquête invullen om het geloofstype van de leerling te bepalen (zie info 12)
- Inventaris van (on-)geloofstypen presenteren en de leerling laten aangeven waarin hij zich wel/niet herkent (zie info)

4. Bronnen en didactisch materiaal:

H. Boudin & M. Blok, *Synodaal Gedenkboek Verenigde Protestantse Kerk in België, 1839-1992*, 1992 Prodoc, Brussel

Monografieën en overzichten (o.a. Nicolaas de Jonge) op <http://vpkb.be/in-belgie/geschiedenis>

A. de Raaf, *1883-1983, Een eeuw Silo*, Uitgave van de Silogemeente te Laken, De Jonge, Laken

W. Lutjeharms, *De Vlaamse Opleidingsschool van Nicolaas de Jonge en zijn opvolgers (1875-1926)*, 1978, Vereniging voor de Geschiedenis van het Belgisch Protestantisme

E. Pichal, *De geschiedenis van het protestantisme in Vlaanderen*, 1973 Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, Antwerpen/Amsterdam

G. Liagre, *Belgisch Protestantisme in perspectief, Doorkijkjes in 450 jaar ideeëngeschiedenis*, 2011, Houtekiet, Antwerpen

A.D.de Groot, *Gestalten uit de kerkgeschiedenis deel 2 Van de Hervorming tot heden*, Dijkstra, Zeist, z.j.

Aaldert Prins *Onze wortels. De Vrije Evangelische Gemeenten in het perspectief van de Belgische kerkgeschiedenis*, Uitgave Vrije Evangelische Gemeenten Vlaanderen, Zwijnaarde, 2001

Jean-Jacques Heitz, Eberhard Frank, *Dietrich Bonhoeffer*, Figures du Protestantisme d'hier et d'aujourd'hui, 1988, Editions du Signe, Lingolsheim (F)

Bernard Kaempf, Marc-André Wolff, Roland Garel, *Albert Schweitzer*, Figures du Protestantisme d'hier et d'aujourd'hui, 1986, Editions du Rameau, Paris

Jean-Paul Thöni, Angelo di Marco, *L'Eglise de la Rue*, Figures du Protestantisme d'hier et d'aujourd'hui, 1987, Editions du Rameau, Paris

Michel Weyer, Alain d'Orange, *John Wesley*, Figures du Protestantisme d'hier et d'aujourd'hui, 1987, Editions du Rameau, Paris

Tim Dowley (red), *Handboek van de geschiedenis van het Christendom*, 1979, J.N.Voorhoeve, Den Haag

Info 1 Godsdienstvrede in Europa

Op 24 oktober 1648 werd in Munster, in Noord-Duitsland (Westfalen), een vredesverdrag getekend waarmee aan de godsdienstige en staatkundige conflicten in de gebieden van het Duitse rijk een einde gemaakt werd.

Sinds 1568 had een oorlogstoestand geheerst in de Nederlanden, die begonnen was met een opstand tegen de Spaanse koning. Van 1609 tot 1621 was een wapenstilstand van kracht geweest, maar sindsdien waren de vijandelijkheden weer begonnen. In Duitsland zelf was al in 1555 de godsdienstvrede van Augsburg van kracht, die de vorsten het recht gaf de godsdienst van hun territorium te bepalen. Maar in 1618 was oorlog uitgebroken als gevolg van verschillende politieke conflicten die door de godsdienstige tegenstelling verscherpt werden.

Het vredesverdrag van Westfalen had een historische betekenis: De godsdienstvrede van Augsburg werd bevestigd en uitgebreid: ook de gereformeerde kerk werd officieel erkend. Waar een van erkende confessies tot 1624 als minderheid bestaan had, ontvingen zij het recht op voortbestaan. Wie van godsdienst veranderde kon verplicht worden het territorium te verlaten.

Het verdrag legde de confessionele grenzen in de gebieden van het Duitse rijk vast. De protestanten in gebieden die definitief katholiek werden (zoals de Zuidelijke Nederlanden) of die buiten dit verdrag vielen (o.m. Oostenrijk) zagen zich voor de keuze geplaatst: ofwel een verborgen voortbestaan of emigratie. Belangrijk is op te merken dat net als Zwitserland ook de Republiek der Verenigde Nederlanden officieel onafhankelijk werd van het Rijk. Hoewel de Nederlandse gebieden door Karel V al van het Duitse rijk waren losgemaakt, maakten ze er tot op dat moment toch nog formeel deel van uit. De onafhankelijkheid legde de grens tussen Noord en Zuid definitief vast.

In de gebieden die het huidige België uitmaken (tot 1713 onder de Spaanse, daarna onder de Oostenrijkse kroon) trokken de meeste protestanten weg. Slechts enkele gemeenten, in Antwerpen ('de Brabantse Olijfberg'), in de Vlaamse Ardennen ('de Vlaamse Olijfberg') en in de Borinage (Henegouwen), hielden stand, mede door de steun die zij ontvingen vanuit het Noorden.

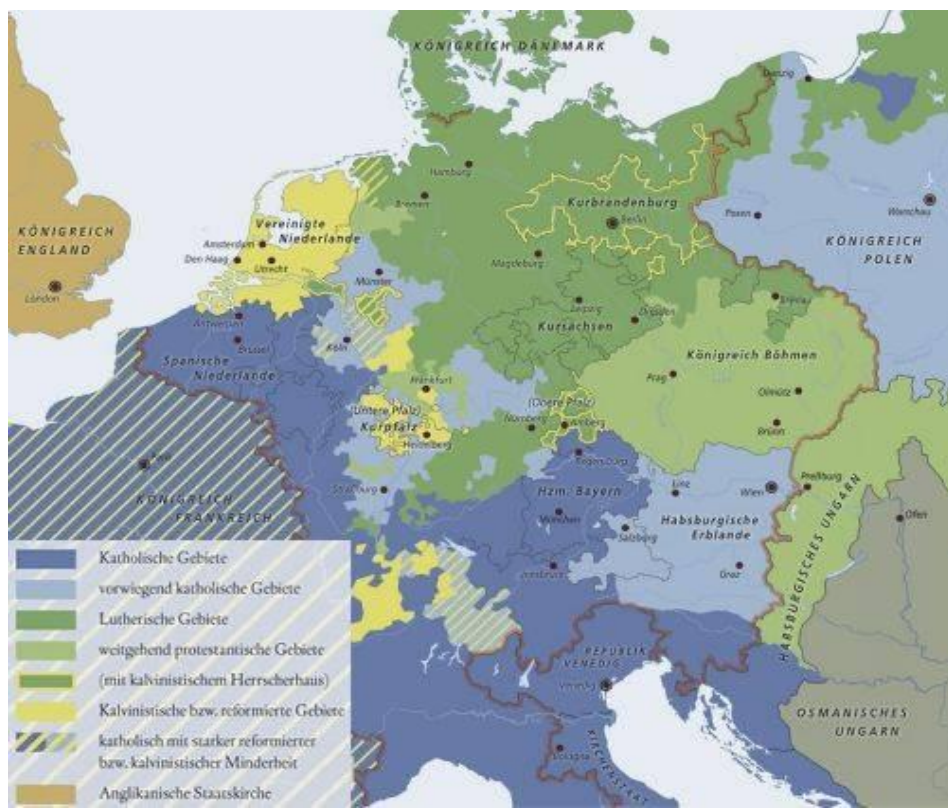
Niet overal in Europa kwam hiermee een einde aan de godsdienstige strijd. In Frankrijk bestond sinds 1598 het Edict van Nantes, dat de protestanten bescherming bood o.m. door hun het recht toe te staan in verscheidene steden eigen garnizoenen te onderhouden. Maar in 1629 werden deze privileges afgeschaft en uiteindelijk hief Lodewijk XIV in 1685 het edict volledig op. Het protestantisme werd in Frankrijk verboden, wat velen verplichtte tot emigratie of een ondergronds voortbestaan. Dit laatste duurde tot de Revolutie in 1789 de protestantse kerken opnieuw een legaal bestaan mogelijk maakte.

Ook in Groot-Brittannië was de godsdienstvrede niet definitief. Na de dood van Elisabeth (1603) werd de Engelse kroon geërfd door de Stuarts, die de katholieke tendens binnen de Anglicaanse kerk en de macht van de bisschoppen begunstigden. Hierbij vonden zij de calvinistisch gezinde protestanten, de Puriteinen, tegenover zich. Toen koning Charles I trachtte het bisschoppelijk bestuur ook in Schotland in te voeren, brak een burgeroorlog uit. Pas met de afzetting van koning James II en de troonsbestijging van Willem/William III van Oranje (Glorious Revolution) in 1688 keerde de vrede terug.

Bespreek met de leerlingen de onderstaande kaarten:



1. Welke gebieden in Europa zijn confessioneel gemengd?



2. Wat laat onderstaande kaart zien in vergelijking met de vorige?

Info 2 De Verlichting en godsdienst

In de 18^e eeuw kreeg het rationalisme steeds meer aanhangers en groeide het uit tot een beweging die invloed kreeg in heel Europa. Men streefde naar een rationalistische visie op de wetenschap, maar ook op politiek en op godsdienst, vanuit de overtuiging dat hierdoor een vreedzamere en rechtvaardigere samenleving zou ontstaan.



Zo won de gedachte veld dat alle godsdiensten fundamenteel dezelfde inhoud hebben, nl. het bestaan van een godheid, de noodzaak van een deugzaam leven en de goddelijke vergelding in het hiernamaals. Het Christendom kan beschouwd worden als een zuivere vertegenwoordiger van deze godsdienst, maar de dogmatische bijzonderheden zijn niet langer belangrijk.

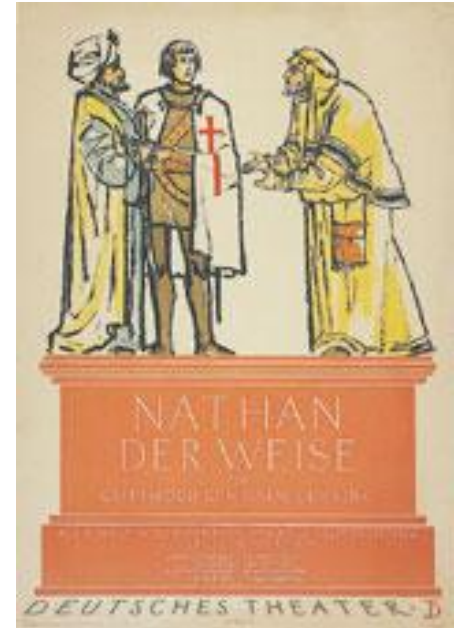
Een bekend toneelstuk uit deze tijd is 'Nathan der Weise' (De wijze Nathan, 1778), geschreven door de Duitse bibliothecaris Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781). Het speelt zich af in de tijd van de kruisvaarders. Een tempelier, sultan Saladin en Nathan, een Joodse geleerde bespreken met elkaar de vraag wat de ware godsdienst is. Nathan vertelt de parabel van de drie ringen:

'Lang geleden leefde in het Oosten een man, die een kostbare ring bezat. Deze bezat de geheimzinnige kracht aangenaam te maken in de ogen van God en mensen. Hij bepaalde dat de ring steeds moest worden doorgegeven van generatie op generatie aan de meest geliefde zoon. Zo zou deze macht steeds toekomen aan de meest geschikte nakomeling. Maar op een dag kwam de ring in het bezit van een man die drie zonen had, die hem alle drie even dierbaar waren. Hij kon niet besluiten wie van zijn zonen hij het meest liefhad en besloot daarom twee kopieën te laten maken van de ring. Niemand kon de drie ringen nu nog van elkaar onderscheiden. Na de dood van de vader maakten alle drie zoons er aanspraak op de ware ring te bezitten. Toen zij hun zaak aan de rechter voorlegden, gaf die hun de raad hun eigen ring als de ware te beschouwen en te trachten zo goed mogelijk te leven. Alleen zo zou zichtbaar worden, wie de ware ring bezat.'

Nathan verklaarde de gelijkenis: 'Net zomin als de ware ring kunnen we nog uitmaken wat de ware godsdienst is. Alle drie godsdiensten beroepen zich op een historisch verhaal, maar niemand kan de historische toedracht nu nog achterhalen. Het enige wat we kunnen doen, is dat ieder vanuit zijn eigen godsdienst ernaar streeft zo goed mogelijk te leven voor God en mensen.'

Vragen:

1. Vanuit het rationalisme gaat Nathan (Lessing) ervan uit dat het niet mogelijk is om te bepalen wat de ware godsdienst is. Wat denk jij van dit standpunt?
2. Wat vindt Lessing duidelijk het belangrijkste in een godsdienst? Wat is niet belangrijk?
3. Hoe moeten godsdiensten zich opstellen tegenover elkaar?



Info 3 John Wesley en het levende geloof

Teruggekeerd uit Amerika verblijft John Wesley in Londen, waar hij kennismakt met de Moravische predikant Peter Böhler, een zendeling van de Herrnhutters. Met hem spreekt hij over zijn zorg dat hij het werkelijke geloof mist. Hieronder aantekeningen uit zijn dagboek, het 'Journal', waarin hij beschrijft hoe hij uiteindelijk ervaart dat het hem geschonken is.



Zaterdag 18 februari 1738 Al deze tijd voerde ik veel gesprekken met Peter Böhler, maar ik begreep hem niet, het minst toen hij zei 'Mijn broeder, mijn broeder, u moet afkomen van die filosofie van u.'

Zaterdag 4 maart Het kwam onmiddellijk bij mij op: 'Laat het preken maar. Hoe kun je tot anderen spreken als je zelf geen geloof hebt?' Ik vroeg aan Böhler of hij dacht dat ik ermee moest ophouden. Hij antwoordde: 'In geen geval. Preek over geloof tot je het hebt, en dan, omdat je het hebt, zul je geloof prediken.'

Donderdag 23 maart Ik ontmoette Peter Böhler opnieuw, die mij meer en meer verbaasde met de uitleg die hij gaf over de vrucht van een levend geloof – de heiligheid en het geluk waarvan hij bevestigde dat ze ermee gepaard gaan.

Woensdag 26 april Peter Böhler begeleidde me enkele mijlen en moedigde me aan niet gering te denken van de genade van God.. In Gerard's Cross verkondigde ik aan degenen die God mij gaf het geloof in Jezus. Een vreemde leer die sommigen niet tegenspraken maar ook niet begrepen, terwijl toch één of twee, die zwaar gehavend waren door de zonde, graag hoorden en aanvaardden.

Woensdag 24 mei 's Avonds ging ik tegen mijn zin naar een bijeenkomst in Aldersgate Street, waar iemand voorlas uit Luthers voorwoord op de brief aan de Romeinen. Om ongeveer kwart voor negen, terwijl hij de verandering beschreef die God in ons hart bewerkt door het geloof in Christus, voelde ik een vreemde warmte in mijn hart. Ik voelde dat ik werkelijk op Christus vertrouwde, Christus alleen,

om behouden te worden. En ik ontving de zekerheid dat Hij mijn zonden had weggenomen, zelfs de mijne, en mij gered had van de wet van zonde en dood. Ik begon te bidden uit alle macht voor hen die misbruik van mij gemaakt hadden en mij hadden vervolgd. Ik getuigde openlijk tegenover alle aanwezigen over wat ik nu voor het eerst in mijn hart voelde. Maar het duurde niet lang voor de vijand twijfels zaaide: 'Dit kan geen geloof zijn, want waar is je vreugde?' Toen begreep ik dat vreugde en overwinning over zonde wezenlijk zijn voor het geloof in de Leidsman van ons behoud, maar dat God het gevoel van vreugde waarmee het begin van geloof normaal gepaard gaat, soms geeft, soms niet geeft, volgens het besluit van zijn wil.

Toen ik naar huis terugkeerde, werd ik sterk aangevochten door verzoeken, maar ik riep het uit en ze vluchtten van mij weg. Ze keerden telkens terug. Maar zo vaak als ik mijn ogen ophief, zond Hij mij hulp vanuit het heiligdom. Daarin zag ik het verschil tussen mijn huidige en vroegere toestand. Ik moest strijden, onder de genade, net als onder de wet. Maar vroeger werd ik soms, eigenlijk dikwijls, verslagen. Maar nu was ik altijd overwinnaar.

Uit 'The Journal of John Wesley' (Uitgave Moody Press, Chicago, 1951)

Vragen:

1. Wat houdt het geloof in?
2. Waarom meende John Wesley dat hij dat geloof niet had?
3. Hoe kwam het dat hij zekerheid kreeg dat het hem toch gegeven was?
4. Wat is de uitwerking van de wedergeboorte in iemands leven, volgens John Wesley?



Info 4 Nieuwe liederen in de kerk

Was John de organisator van het methodisme, niet minder belangrijk was de bijdrage van Charles Wesley. Hij werd de dichter van deze nieuwe beweging. Hij zorgde voor een ander soort liederen in de methodistische samenkomsten. Hieronder een bekend lied met de Nederlandse vertaling. De melodie van dit lied wordt ook gebruikt voor 'Ik heb geloofd en daarom zing ik' en 'Wat de toekomst brengen moge'.

1. Liefde Gods die elk beminnen hemelhoog te boven gaat,
kom in onze harten binnen met Uw milde overdaad.

Jezus, één en al ontferming, daal vanuit den Hoge neer
met Uw heerlijke bescherming in ons bevend hart, o Heer.

2. Wil Uw liefdevolle Geest doen ademen, dat geen angst trilt in ons hart;
schenk als erfenis de ruste, die U zelf ons hebt beloofd.
Wees ons Al, begin en einde, dat geen zonde ons benart;
ach, bevrijd ons, Heer en leid ons, start en eindpunt van 't geloof!

3. God almachtig boven mate, die zo nederig verscheen,
keer opeens terug en laat ons nooit meer, nooit meer hier alleen.
Laat ons in de kerk U prijzen met Uw heiligen omhoog
tot in 's hemels paradijzen wij U zien van oog tot oog.

4. Wat Gij eenmaal zijt begonnen, o voltooi het: maak ons rein,
tot de wereld is gewonnen en in U hersteld zal zijn,
tot wij eeuwig bij U wonen, schrijdende van licht tot licht,
leggend onze gouden kronen zingend voor uw aangezicht.

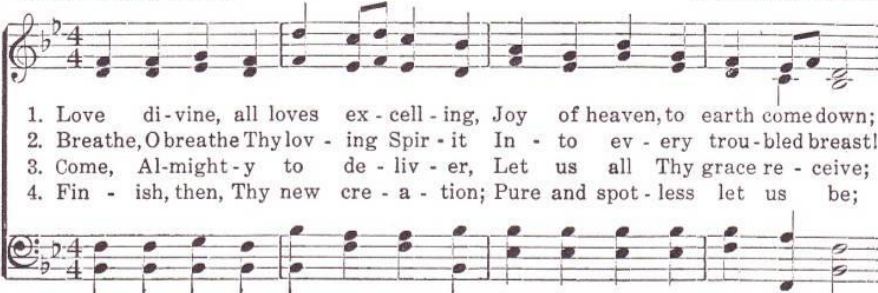
Liedboek der Kerken, gezang 443 (vertaling: J.W. Schulte Nordholt)

Love Divine, All Loves Excelling


LOVE DIVINE. 8. 7. 8. 7. D.

CHARLES WESLEY, 1707-1788

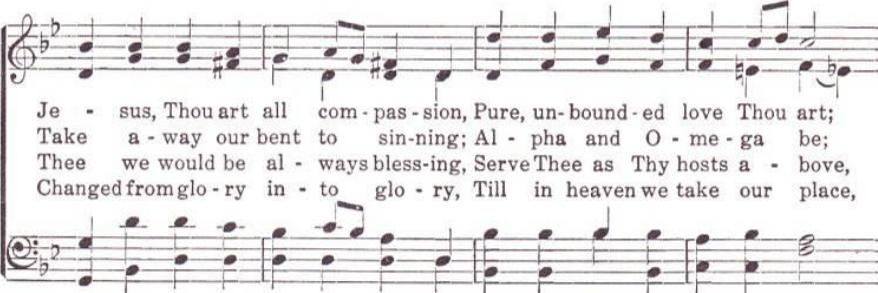
JOHN ZUNDEL, 1815-1882



1. Love di-vine, all loves ex-cell-ing, Joy of heaven, to earth come down;
 2. Breathe, O breathe Thy lov-ing Spir-it In-to ev-ery trou-bled breast!
 3. Come, Al-might-y to de-liv-er, Let us all Thy grace re-ceive;
 4. Fin-ish, then, Thy new cre-a-tion; Pure and spot-less let us be;



Fix in us Thy hum-ble dwell-ing; All Thy faith-ful mer-cies crown.
 Let us all in Thee in-her-it, Let us find the prom-ised rest;
 Sud-den-ly re-turn, and nev-er, Nev-er more Thy tem-ples leave.
 Let us see Thy great sal-va-tion Per-fect-ly re-stored in Thee:



Je-sus, Thou art all com-pas-sion, Pure, un-bound-ed love Thou art;
 Take a-way our bent to sin-ning; Al-pha and O-me-ga be;
 Thee we would be al-ways bless-ing, Serve Thee as Thy hosts a-bove,
 Changed from glo-ry in-to glo-ry, Till in heaven we take our place,



Vis-it us with Thy sal-va-tion; En-ter ev-ery trem-bling heart.
 End of faith, as its be-gin-ning, Set our hearts at lib-er-ty.
 Pray, and praise Thee with-out ceas-ing, Glo-ry in Thy per-fect love.
 Till we cast our crowns be-fore Thee, Lost in won-der, love, and praise. A-MEN.

56

1. Kun je het verband zien tussen de prediking van John en Charles Wesley en de inhoud van dit lied? Waarop wordt de nadruk gelegd?
2. De tekst van dit lied werd geschreven in dezelfde tijd als 'Nathan der Weise'. Welke verschil kun je zien? Is er ook een overeenkomst?

Info 5 De protestantse zending

In de 17^e en 18^e eeuw stichtten verscheidene Europese staten handelsposten en koloniën in Amerika, Afrika en Azië. In deze gebieden trachtte men het Christendom op de bevolking over te brengen.

Katholieke missie en protestantse zending

In de katholieke gebieden liet de kerk de christianisering aanvankelijk over aan de vorsten of gouverneurs ('patronaat'). Maar in 1622 werd een congregatie voor de verspreiding van het geloof ('Sancta congregatio de propaganda fide') opgericht. De kerk ondernam nu ook zelf zendingswerk in

landen die niet onder koloniaal gezag stonden. Bekend is het zendingswerk van de Vlaamse pater Ferdinand Verbiest in China.



Ook de protestantse overheden (Engeland, de Republiek) wensten dat de bevolking in hun gebieden tot het Christendom zou overgaan. De Verenigde Oost-Indische Compagnie richtte aan de universiteit van Leiden een opleiding op, het Seminarium Indicum om predikanten op te leiden. Men slaagde erin aan de Kaap de Goede Hoop, op Ceylon (Sri Lanka) en in Oost-Indië (Indonesië) hervormde kerken op te richten, zowel voor de kolonisten als voor de inlanders.

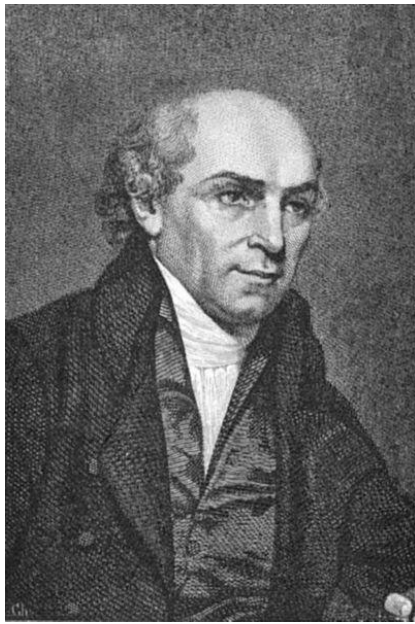
Vanuit Engeland werd zendingswerk ondernomen in Noord-Amerika. In 1649 richtte men de 'Society for the Propagation of the Gospel in New England' op, nadat al eerder John Elliot, een puriteinse predikant onder de Indianen zendingswerk begonnen was. Hij vertaalde de Bijbel in het Massachusett, een Indiaanse taal in Nieuw Engeland (1663). Bijbelvertaalwerk zou een typisch kenmerk van de protestantse zending blijven.

De Herrnhutters

Onder leiding van graaf Ludwig von Zinzendorff was in Duitsland, in 1727 een gemeente ontstaan waarin een lutherse en moravische gemeente samengegaan waren. Zij noemden zich 'Broedergemeente' en wilden zich niet langer door theologische leerstellingen maar alleen door de Bijbel laten leiden. Von Zinzendorff kreeg een verzoek vanuit Denemarken om predikanten te voorzien voor een Deense kolonie in India. Dit opende zijn ogen voor het belang van de prediking van het evangelie onder de niet-christelijke volkeren buiten Europa. Met grote ijver spande de Broedergemeente zich in zendelingen uit te sturen. De 'Herrnhutters' reisden naar landen als Groenland, Suriname, Zuid-Afrika en Noord-Amerika. Overal wekten ze grote bewondering door hun opofferingsgezindheid.



William Carey



In 1792 publiceerde William Carey (1761-1834), een Engelse schoenmaker die predikant was geworden in een baptistengemeente, een boek: 'Enquiry into the Obligation of Christians to Use Means for the Conversion of the Heathens.' (Onderzoek naar de plicht van christenen om middelen te gebruiken om de heidenen te bekeren). Door de impuls van dit boek werd een zendingsgenootschap opgericht (1792) dat niet langer van de overheid maar van de kerk zou afhangen: 'The Baptist Missionary Society'. Het zendingswerk afhankelijk maken van de kerken betekende een onzeker inkomen en geen bescherming voor de zendelingen. Maar Carey zag het als een duidelijke roeping: 'Expect great things from God, attempt great things for God' (Verwacht grote dingen van God, onderneem grote dingen voor God').

Hijzelf werd in 1793 uitgezonden samen met zijn gezin naar Calcutta. In tegenstelling tot de meeste koloniale autoriteiten wenste het Britse bestuur geen zendingswerk, zodat Carey moest uitwijken naar een nabijgelegen Deense kolonie, Serampore. Ondanks deze tegenstand, en ook veel persoonlijke tegenslagen, zette Carey door. Hij slaagde erin de Bijbel te vertalen in het Bengaals, het Sanskriet en nog vier andere Indische talen. Zelf heeft hij Engeland nooit teruggezien. Na 40 jaar hard werken stierf hij te Serampore in 1834.

Zendingsgenootschappen

In navolging van de Baptist Missionary Society stichtten nu ook andere kerken zendingsgenootschappen. Toch kenden ook deze genootschappen nadelen. Opmerkelijk was de beslissing van een 19^e eeuwse zendeling in China, Hudson Taylor, om een volledig onafhankelijk zendingsgenootschap op te richten, onafhankelijk van de overheid én van kerken, gesteund door individuele christenen, met hun basis in het zendingsgebied. Zijn 'China Inland Mission' (1865) dat ook cultureel verregaande aanpassingen vroeg van zendelingen, werd een voorbeeld voor veel latere 'geloofszendingen'.

Vragen:

1. Welk verschil kun je verwachten tussen zendingswerk dat door de overheid wordt geleid en het zendingswerk dat uitgaat van kerken?
2. Wat is opmerkelijk aan het werk van William Carey? Welke beginselen paste hij toe?
3. Welk probleem dient zich hier aan voor mensen die christen worden temidden van een andere cultuur?

Info 6 Zending in Afrika



De Schot David Livingstone (1813-1873) bereisde Midden-Afrika sinds 1841 en stichtte daar zendingsposten. Hij kreeg bekendheid als ontdekkingsreiziger, hoewel dat nooit zijn eigenlijke doel was. Andere zendelingen en ook missionarissen volgden hem, maar ook het militaire apparaat van Groot-Brittannië. Islamitische handelaars verspreidden vanuit Noord Afrika hun geloof en konden zonder bezwaar aansluiten bij de Afrikaanse huwelijksgewoonten, iets wat voor de christenpredikers veel moeilijker was.

Meer dan in Azië of Amerika kregen missie en zending in Afrika te maken met de veelheid van volksstammen op een betrekkelijk klein gebied. Het werk was afhankelijk van de verdeling door de Europese staten, waarbij zich na 1870 ook Duitsland en de koning van België kwamen melden. Duitse zendelingen wilden de stam als gegeven aanvaarden en koersten aan op de overgang van zo'n geheel. In Zuid-Afrika hielden de kolonisten van Nederlandse of hugenoots-Franse afkomst vast aan het karakter van hun kerk. ... Ook zij namen later zending ter hand, maar beoogden daarmee het tot stand komen van naar ras blijvend gescheiden groepen. O. de Jong, *Geschiedenis der Kerk*, Nijkerk 1980, 294-295.



Over zending en omgaan met wonderen en polygamie.

Het hart van het christendom wordt gevormd door een boek vol tekenen en wonderen die getuigen van de macht van God, en Afrikanen waren gewend naar dat soort wonderen uit te kijken. In hun religies was over het algemeen sprake van geesten en werden verklaringen geboden voor de mysteries van de herkomst en de schepping van de wereld, net als in dit boek. Het stond bovendien vol genealogieën en de meeste Afrikaanse samenlevingen waren bijzonder gesteld op dit soort opsommingen die vrome Europeanen nu juist verveeld hadden. ... Feitelijk namen de Afrikanen het boek vaak serieuzer dan de missionarissen die het introduceerden, omdat ze er het volste vertrouwen in hadden dat de macht van God concrete resultaten zou opleveren. Dat was een uitdaging voor de *evangelicals* die er eveneens van overtuigd waren dat God wonderen bewerkstelligd had in zijn wereld, maar hun rationalisme (dat in meer of minder mate verband hield met de Verlichting) zorgde ervoor dat ze wel bezorgd waren over de letterlijke benadering van de Afrikanen, die afweek van de manier waarop ze zelf met de Bijbel omgingen.

In droge gebieden verwachtte men van missionarissen regelmatig dat ze regen konden brengen waar geen regen was. Ze waren immers bereisde figuren die de kracht van de Bijbel predikten, dus ze moesten toch tot meer in staat zijn dan de traditionele regenmakers die vaak ook charismatische rondreizende figuren waren. ... Opnieuw hadden zelfs de standvastigste Europese *evangelicals* zo hun twijfels of het weer zo door God in zijn voorzienigheid was geregeld. Het bleek vooral moeilijk, zoals de wesleyaanse methodist William Shaw ontdekte na een reeks preken en gebeden om regen die hij hield om een niet-christelijke regenmaker te overtroeven, de gulle gaven van God weer uit te zetten wanneer de ontvangers er inmiddels genoeg van hadden.

Het vermogen (of liever gezegd, het onvermogen) om regen te maken, betekende ook het einde van de carrière van de grote Schotse missionaris, publicist en ontdekkingsreiziger David Livingstone. Zijn enige bekeerling die we bij naam kennen, was Setshele, koning van de BaKwena, in wat nu Botswana is. Hij was een geweldige aanwinst, omdat hij intellectueel uiterst begaafd en een uitstekend spreker was, maar hij was ook de regenmaker van zijn volk en die krachten leek hij te hebben verloren toen hij zich tot christen liet dopen. Livingstone maakte zich daarover geen zorgen, maar voor Setshele was het van groot belang. Gefrustreerd door dit verlies vond de koning een andere aanleiding om met Livingstone te breken op een punt dat ook die laatste aan het hart ging. Hij nam opnieuw meerdere vrouwen. De BaKwena waren hiermee bijzonder blij, want Livingstone was razend en vertrok. Daarna zou hij nooit meer iemand bekeren tijdens zijn rusteloze rondreizen in Afrika. Livingstones vertrek wam Setshele bijzonder goed uit. De koning bleef op zijn uiterst welluidende wijze het evangelie prediken onder zijn volk, maakte weer regen en was een goede echtgenoot voor al zijn vrouwen.

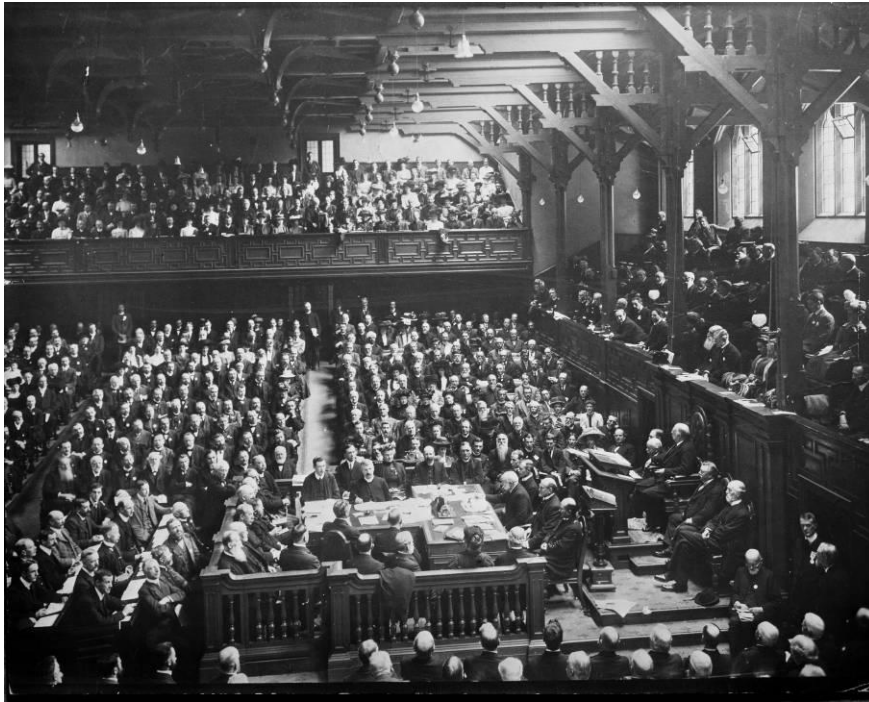
Diarmaid MacCulloch, *De geschiedenis van het christendom*, Houten 2009, 794-796.



Verdeling van Afrika <http://imperialisme-info.jouwweb.nl/verovering-van-afrika>

Info 7 100 jaar Wereldzendingsconferentie (Edinburgh 1910-2010)

In 2010 werd gevierd dat het 100 jaar geleden was dat christenen de handen ineen sloegen uit verlangen naar meer *unity in mission*. De eerste conferentie voor wereldzending vond plaats in Edinburgh. Wereldwijd wordt aan dat jubileum veel aandacht gegeven. Twee stukjes uit de 'krant' geknipt en een foto om iets op te roepen van de sfeer van toen



Edinburgh 1910. | Foto WCC Photo

1. interview van Joost Röselaers met Wout van Laar (Nederlandse Zendingsraad)

In 1910 werd een zendingsconferentie georganiseerd in Edinburgh. Velen hebben dit beschouwd als de eerste grote oecumenische conferentie. Wat zijn uw verwachtingen voor de conferentie in 2010?
Ik hoop er sterk op dat in juni 2010 kerken en christelijke bewegingen uit de meest uiteenlopende tradities elkaar zullen vinden in een hernieuwde toewijding aan het doorgeven van het goede nieuws van Jezus in de wereld van vandaag. Het zou kunnen zijn dat de kerken van het Zuiden de vermoeide kerken van het Noorden injecteren met nieuwe visie en hoop. Bemoedigend is dat de overtuiging groeit dat kerken elkaar nodig hebben en samen staan in Gods zending die onze instituten en programma's verre overstijgt.

Hoe geeft u anno 2009 invulling aan het woord 'zending'? Is het woord volgens u nog steeds bruikbaar, of aan vervanging toe?

Het woord 'zending' is nogal belast door de geschiedenis en wordt vaak vereenzelvigd met zielewinsten en de ander ideeën ongevraagd door de strot drukken. Ik vind het Engelse woord 'witness' wel mooi; het gaat uiteindelijk om 'witnessing to Christ', maar zodra je dat vertaalt in het Nederlands heb je weer een probleem. Aan de term 'getuigen' kleven ook allerlei beperkende associaties. Misschien moeten we gewoon vasthouden aan 'zending' en dat Bijbelse begrip, geholpen door

christenen uit andere tradities, opnieuw een aansprekende inhoud geven. Vooral door zelf voor te leven wat je de ander zou willen doorgeven.

Hoe zou u de ontwikkelingen rondom de invulling van het woord 'zending' beschrijven tussen 1910 en 2010?

In 1910 was zending wel heel sterk verstrengeld met het kolonialisme dat toen op zijn hoogtepunt was. Onze missie was het Evangelie als onderdeel van een superieure Europese beschaving exporteren naar andere delen van de wereld. Twee wereldoorlogen en de dekolonisatie hebben ons de les geleerd en meer bescheiden gemaakt. We beginnen te ontdekken dat zending en macht moeilijk samengaan. De afgelopen 100 jaar vond het Evangelie vooral onthaal in de marges van de wereld, onder de armen. Tegen alle verwachting in breidde de kerk zich juist in de weg van lijden en kwetsbaarheid uit. Denk maar aan het voorbeeld van China. Zending gaat niet langer van boven naar beneden, van rijk naar arm, van de centra naar de marges, maar andersom. In ons land hebben wij met al onze goedbedoelde programma's van gemeentegroei (of denk aan de "Nieuwe Evangelisatie" in België) nog lang niet begrepen wat dat betekent voor ons missionaire werk.

2. Uit het *Nederlands Dagblad* (door Reina Wiskerke)

Westerse kerken maken de dienst niet meer uit in de wereldzending. Daar moeten ze nog mee leren omgaan, zegt missioloog Kenneth Ross. Hij is betrokken bij de voorbereidingen van een zendingscongres in 2010 in het Schotse Edinburgh, honderd jaar na de grote wereldzendingsconferentie in dezelfde stad.

"Kijk naar de wereld! Zij is een eenheid vandaag. Elke dag wordt zij een hechter lichaam door de zenuwen van de elektriciteitsbedrading en telegraafkabels, rijk gevoed door de aderen van de spoorwegen en oceanstomers." Het is de sfeer van de historische wereldzendingsconferentie van Edinburgh 1910, opgetekend door een bezoeker. Hij ziet één wereld, één mensheid, die wacht op het ene geloof dat haar werkelijk één kan maken en werkelijk kan bevredigen, waardoor het ene menselijke ras de ene katholieke kerk wordt. Deze opgetogen notities van W.H.T. Gairdner, geciteerd in het boek van Kenneth Ross, *Edinburgh 2010. Springboard for Mission*, reflecteren de stemming van die tijd.

Honderd jaar later, op weg naar de herdenking van Edinburgh 1910, zit de wereld heel anders in elkaar. Telegraafkabels hebben plaatsgemaakt voor internetverbindingen en stoomboten voor vliegtuigen, maar dat kun je nog meer van hetzelfde noemen. Moeilijker ligt de gedachte van 1910 dat het christelijke geloof 'alleen nog maar' naar de niet-christelijke delen van de wereld gebracht diende te worden en klaar is kees. De wereldgeschiedenis bleek grilliger. Oorlogen braken uit. Het westers imperialisme, en daarmee ook de zending, kwam onder kritiek te staan. Het idee dat het christendom werelddelen kan veroveren en daarmee in bezit kan nemen, vervloog. Wat ooit de christelijke wereld was, werd zelf langzaam maar zeker zendingsgebied. Toch is het elan van de wereldzendingsconferentie van 1910 van grote betekenis geweest, concludeert missioloog Kenneth Ross, betrokken bij de voorbereiding van de komende herdenking in Edinburgh. Zonder 1910 zou de toekomst van het christelijk geloof als wereldgodsdienst er vandaag somber uitzien, denkt hij. Zeker nu het Europese thuisland onherbergzaam is geworden voor het evangelie. In de eeuw die volgde op de wereldzendingsconferentie, groeide de christenheid in Azië, Afrika en Latijns-Amerika spectaculair. Mede daardoor zijn de verhoudingen volledig veranderd en dat vraagt om een grondige bezinning.

Info 8 Het Leger des Heils

In Engeland ontstonden door de industrialisatie arbeiderswijken, waar ook de Methodistische kerk niet altijd meer aansluiting vond. William Booth (1829-1912) was samen met zijn echtgenote Catherine actief als methodistisch evangelist. In 1865 begon hij onafhankelijk van de kerk met evangelisatiewerk in Londen: de *Christian Revival Society*. De boodschap die het echtpaar Booth brengt (ook Williams echtgenote Catherine Mumford is actief evangeliste) slaat aan, al worden ze soms bekogeld met straatvuil, rotte eieren en dode ratten. Een paar jaar later, in 1868, zijn er in Londen al 13 evangelisatie-posten.



Een van de eerste zalen die in gebruik werden genomen was de People's Mission Hall, een gebouw waar meer dan duizend mensen konden samenkomen om naar de prediking te luisteren. Hier werd dagelijks honderden liters soep gemaakt: volgens William Booth hadden hongerige magen geen oren. Gaandeweg kwamen een uniform en een pet in gebruik waarop driemaal de letter **S** te zien was: *Soup, Soap and Salvation*.

Zo ontstaat het idee van een leger, 'The Salvation Army', zoals het werk vanaf 1877 wordt genoemd. De medewerkers werden soldaten, hun eenheden korpsen, de leidinggevenden kapiteins en majoors. Er kwam een vlag met een devies: 'Blood and Fire' (Bloed en Vuur, nl. het verzoenend bloed van Christus en het heiligend werk van de Heilige Geest), en een blad: 'The Battle Cry' ('De Strijdkreet').



Hoewel de theologie van het Leger des Heils duidelijk dezelfde bleef als die van de Methodistische kerk, nam het Leger volledig afstand van de traditionele kerkstructuren. De bedoeling was de armen te bereiken. Naast de prediking die steeds zeer duidelijk opriep tot bekering, richtte het leger zich op sociale hulpverlening waarvoor de militaire structuur en uniformen een nuttig instrument vormden.



William Booth schreef in 1890 het boek 'In Darkest England and the Way Out' ('De uitweg uit donker Engeland'), waarin hij stelde dat de situatie van de armen in Engeland nauwelijks verschilde van de armen in de onderontwikkelde gebieden in Afrika ('Darkest Africa', donker Afrika). Hij zag in een toepassing van de christelijke ethiek het middel om mensen hieruit te bevrijden. Als concrete maatregelen zag hij vooral heil in het stichten van tehuizen voor daklozen, alleenstaande vrouwen en vrijgelaten gevangenen en

hulpverlening aan armen en
drankverslaafden.

Enkele bijzonderheden van het leger zijn het
gelijke recht van vrouwen om te prediken en
leiding te geven en de afwijzing van doop en
avondmaal. Met name in de Engelstalige
wereld bekleedt het Leger des Heils een
vooraanstaande plaats in het geheel van het
aanbod aan de sociale hulp.



Vragen:

1. Welke taak zag William Booth voor de kerk naast de verkondiging? Wat vind je hiervan?
2. Het Leger des Heils is sinds 1889 ook actief in België. Welke hulpverlening bieden zij?
3. Wat vind je van het onderstaande uitspraken van William Booth?

William Booth:

“To get a man soundly saved it is not enough to put on him a pair of new breeches, to give him regular work, or even to give him a University education. These things are all outside a man, and if the inside remains unchanged you have wasted your labor. You must in some way or other graft upon the man's nature a new nature, which has in it the element of the Divine.”

Om een man werkelijk te redden is het niet genoeg om hem een nieuwe broek te geven, vast werk of zelfs een universitaire studie. Deze dingen raken alleen de buitenkant en als de binnenkant niet verandert, is al je werk voor niets. Je moet de mens een nieuwe natuur aanmeten, die het stempel draagt van God.’

“While women weep, as they do now, I'll fight; while children go hungry, as they do now I'll fight; while men go to prison, in and out, in and out, as they do now, I'll fight; while there is a drunkard left, while there is a poor lost girl upon the streets, while there remains one dark soul without the light of God, I'll fight, I'll fight to the very end!”

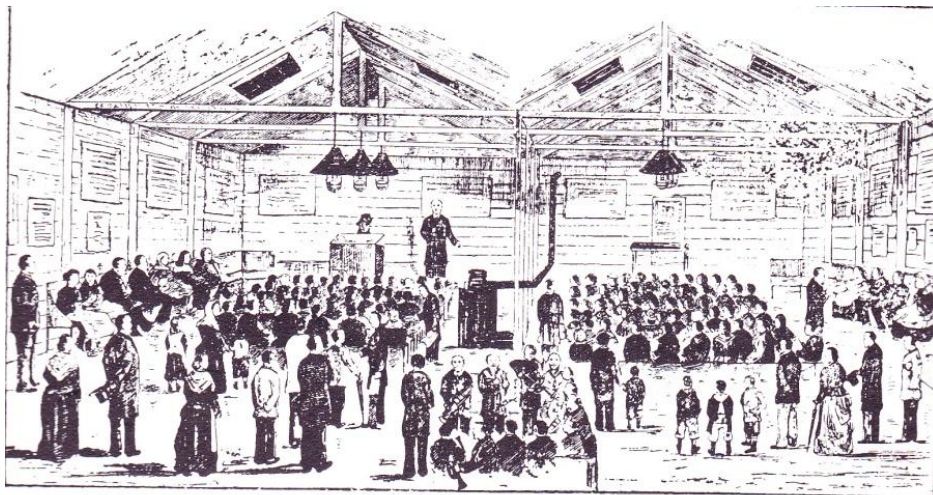
‘Zolang er nog vrouwen wenen, zal ik vechten, zolang er nog kinderen honger lijden, zal ik vechten, zolang er nog mannen naar de gevangenis gaan, steeds weer binnen en buiten, zal ik vechten, zolang er nog een dronkaard overblijft, zal ik vechten, zolang er nog een verloren meisje op straat rondloopt, zolang er nog een mens leeft in wiens hart het licht van God niet schijnt, zal ik vechten tot het einde!’

info 9 Nicolaas De Jonge : *Een tentwachter zingt*

Jan Mathijssen, een kunstminnend man, en een overtuigde protestant was zo onder de indruk geraakt van het werk van Nicolaas De Jonge, dat hij – woonachtig en kerkeraadslid (ouderling) in Antwerpen – naar Brussel verhuisde om hem te helpen bij zijn tentcampagnes. Hij werd ‘tentwachter’ bij de bijeenkomsten van de Silo-zending.

Dat was ook wel nodig, een tentwacht, want de weerstand tegen de activiteiten van De Jonge was groot. Geregeld werden zijn preken door geroep verstoord en niet zelden braken er zelfs vechtpartijen uit in de tent. Niet van protestanten tegen rooms-katholieken, neen, meestal waren het gewoon dronkemansruzies die daar werden uitgevochten.

Een tentwachter stond bij de ingang om degenen die al te duidelijk slechte bedoelingen hadden tegen te houden, en om de sterke drank buiten te houden. Jan geloofde in de droom van De Jonge, hij geloofde heilig dat het evangelie de mens redt uit de greep van de duivel. En volgens Mathijssen en veel van z’n protestantse tijdgenoten was de duivel toen vooral actief in twee vormen: 1. het *valse geloof* (RK) en 2. de *alcohol*, een van de grootste maatschappelijke problemen aan het eind van de 19^{de} eeuw.



De dubbele houten tent van Silo.

Jan Mathijssen heeft geen boeken geschreven, of heldendaden verricht. Hij heeft een ander talent in dienst van het evangelie. Hij heeft zo’n 30 tal geestelijke liederen gemaakt. Eentje werd vroeger heel veel gezongen in Vlaanderen, *het Vlaams loflied*. Een andere heeft de hele Nederlandstalige wereld veroverd:... *k Heb geloofd en daarom zing ik*... op de melodie van dat lied van Charles Wesley: “Love divine, all love excelling”

'k Heb geloofd en daarom zing ik, daarom zing ik van gena,
van ontferming en verlossing, door het bloed van Golgotha.
Daarom zing ik U, die stervend alles, alles hebt volbracht,
Lam Gods dat de zonde wegneemt, Lam van God voor ons geslacht!

'k Heb geloofd in U, Wien d' aarde met haar doornen heeft gekroond;
maar Die nu gekroond met ere, aan Gods rechterzijde troont;
U, aan wiens doorboorde voeten eenmaal in het gans heelal,
hier, daarboven en hier onder, alle knie zich buigen zal.

Ja, 'k geloof en daarom zing ik, daarom zing ik U ter eer,
's Werelds Heiland, Hogepriester, aller heren Opperheer!
Zoon van God en Zoon des mensen o, kom spoedig in Uw kracht,
op des hemels wolken weder! Kom Heer Jezus, kom ik wacht.

De Silokerk in Laken aan de Antwerpsesteenweg (Noordwijk Brussel)



Over Silo en Nicolaas De Jonge:

www.vpkb.be/in-belgie/geschiedenis/nicolaas-de-jonge-stichter-van-het-silo-werk-1845-1898/

Info 10 Belgische protestantse kerkgeschiedenis na 1781

Van tolerantie naar vrijheid

Door de Verlichting kwam een toleranter houding t.o.v. de protestanten. Op 12 november 1781 kondigde Jozef II het decreet "over de Tolerantie" af die ook aan de niet-katholieken godsdienst-vrijheid toekende. De cultusvrijheid werd wel beperkt tot het privé-leven.

Het decreet werd verder uitgewerkt i.v.m. scholen en gemengde huwelijken. Vanaf 1794 mochten de protestanten hun eigen registers van de burgerlijke stand bijhouden. Onder invloed van de Franse revolutie veranderde echter alles opnieuw.

Het congres van Wenen in 1814 verbond België en Holland onder Willem I. Hij reorganiseerde de protestantse cultus in België en nieuwe gemeenten ontstonden te Brussel (in het Nederlands), te Luik, Hoei, Doornik en Oostende. Militaire aalmoezeniers werden aangesteld te Brugge, Namen, Bergen, Bouillon, Oudenaarde en Aarlen. De gemeenten van de zuidelijke provincies werden verenigd onder de leiding van Limburg en opgedeeld in de classis of districten Maastricht en Brussel. Op de vooravond van de Belgische revolutie waren op 56 plaatsen protestantse gemeenten.

De "Reveil" van de XIXde eeuw

De godsdienstvrijheid werd door de voorlopige regering op 16 oktober 1830 uitgeroepen. Vanaf 1836 hadden voorgangers de "*Société évangélique belge*" opgericht die zich met een intensieve verkondiging, vooral in Wallonië, bezig hield. In 1849 ging deze "vereniging" over in de "Belgisch Christelijke Zendingskerk", met aan het hoofd een synode.

Anderzijds gingen 16 gemeenten die aan zichzelf overgelaten werden sedert de Belgische revolutie, over tot het oprichten van de "Bond van de protestantse-evangelische kerken", die in de oprichtingsvergadering van 22 april 1839 een Synode instelde. Volgens een tekst van 6 mei 1839 (niet gepubliceerd in Het Staatsblad) werd de synode erkend als enige kerkelijke overheid van deze kerken en als hun spreekbuis. Protestanten die niet tot een kerkelijke structuur wensten te behoren verenigden zich in 1854 in de "Vergaderingen" van broeders, de "Darbisten".

De grondwet zorgde voor een basis van een Staat die zich neutraal opstelde in religieuze zaken maar die tegelijk een positieve houding aannam t.o.v. van de verschillende rites. Deze pluraliteit werd goedgekeurd niettegenstaande de protestanten slechts een minderheid van de bevolking uitmaakten - In 1846 waren er 7.568 protestanten en anglicanen op een Belgische bevolking van 4.337.160 inwoners.

In 1875 wordt door dominee Nicolaas de Jonge te Brussel een "Vlaamse Opleidingsschool voor evangelisten" opgericht, de meest bekende leerling was Vincent Van Gogh. De Jonghe startte de Nederlandstalige vereniging "Silo" die acht gemeenten, drie scholen (Silo-Laken, Ronse, Geraardsbergen), een ziekenhuis en een drukkerij leidde.

In 1880 werd door dominee James Hocart de Protestantse Liberale Kerk van Brussel gesticht die in 1888 door de staat werd erkend. Het jaar daarop opende het *leger des Heils* zijn eerste post in Vlaanderen.

Op het eind van de eeuw vestigden zich de *baptisten* in België en de Gereformeerde kerk in Nederland stichtte twee Nederlandstalige gemeenten in Brussel en Antwerpen.

Evangelisatie en fusie van Kerken in de XXste eeuw

De eerste wereldoorlog betekende een slag voor de groei van het protestantisme in het bezette België. Voor het leger aan het front en de posten achter het front werd het Protestants legeraalmoezenierschap opgericht, enkel Duitse secties van enkele gemeenten werden opgeheven, terwijl de gemeenten van de Oostkantons (Eupen, Malmedy, Neu-Moresnet en St.-Vith) in de "Synode van de Bond van Protestants-Evangelische Kerken" werden opgenomen.

In de jaren tussen de twee oorlogen, kwamen drie organisaties van Amerikaanse oorsprong zich in België vestigen namelijk: de *Belgische Evangelische Zending* (waaruit later de Vereniging voor vrije evangelische kerken ontstond en die het Belgisch Bijbelinstituut oprichtte), de Methodistische zending (met een episcopale structuur) en de Pinkstergemeenten.

De vroegere Protestantse en Gereformeerde kerken stichten in 1923 "de Federatie van Protestantse Kerken" en organiseerden de godsdienstlessen in de openbare scholen. De tweede wereldoorlog werd een tijd van beproeving, dominees en leken werden geëxecuteerd of gedeporteerd, andere protestanten gingen in het verzet of hielpen joden aan de nazi vervolgingen te ontkomen.

Toen er terug vrede was kwamen de Belgische Evangelische Lutherse kerk (erkend door de staat in 1963) en de Mennonieten terug.

In 1950 werd samen met de Methodisten de *Universitaire Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid* opgericht. In 1957 werd de "Bond van Kerken" de "Protestants-Evangelische kerk van België" (46 lokale gemeenten) en nam de "Silo" vereniging op. In 1969 verenigden ze zich met de Belgische vereniging van Methodisten Kerken (16 lokale gemeenten) tot de "Protestantse Kerk van België". De Zendingkerk nam de naam van "Hervormde Kerk van België" aan. Op 1 januari 1979 werden deze kerken, samen met de Gereformeerde Kerk, opgenomen in de Verenigde Protestantse Kerk in België.

Hiernaast bestaan ook de Evangelische Alliantie Vlaanderen en de Fédération Evangélique Francophone de Belgique (1989).

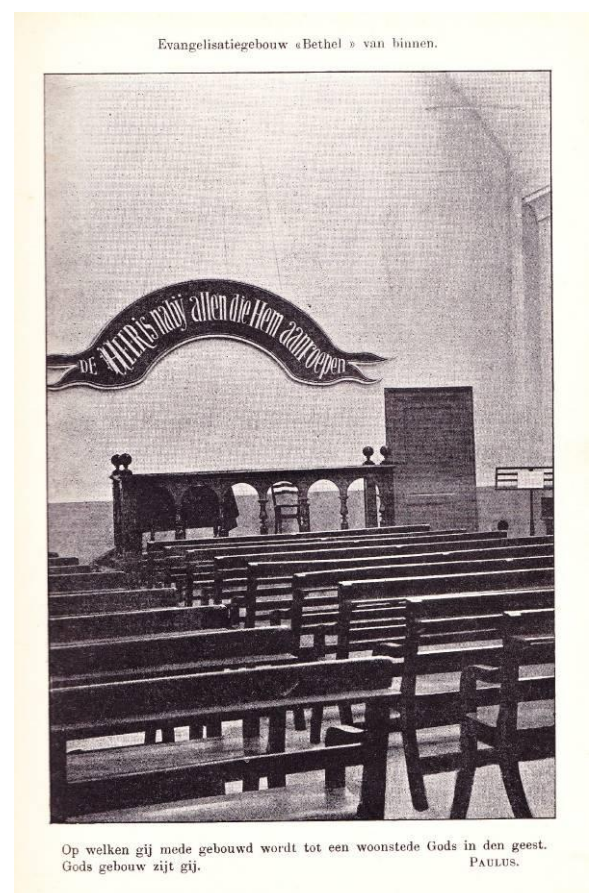
Zie ook de video "Zegen en vloek"

over het ontstaan en de werking van de VPKB:

<http://youtu.be/POSLw8IxmRo>

over de evangelische gemeenten:

<http://youtu.be/CryqERTOTDg>



Info 11 Bonhoeffer, de briefschrijver en dichter

Uit 'Verzet en overgave', brieven uit de gevangenis:

'We gaan een volledig godsdienstloze tijd tegemoet. De mensen kunnen gewoonweg niet meer godsdienstig zijn. Onze volledige 1900 jaar oude christelijke verkondiging en theologie gaat uit van de godsdienstigheid van de mens als uitgangspunt. Maar wanneer we op een dag vaststellen dat dit uitgangspunt helemaal niet bestaat, wat betekent dan het Christendom? Wat voor situatie ontstaat er dan voor de kerk? Hoe kan Christus ook de Heer van de godsdienstloze mensen worden? De wezenlijke vraag is: wat betekent een kerk, een gemeente, een preek, een liturgie, een christelijk leven in een godsdienstloze wereld?'



1. Wat denk je van deze analyse van de moderne wereld?
2. Welk antwoord zou je zelf op deze vraag geven?

EEN LIED

1 Door goede machten trouw en stil omgeven,
behoed, getroost, zo wonderlijk en klaar, zo
wil ik graag met u, mijn liefsten, leven, en met
u ingaan in het nieuwe jaar.

2 Wil nog de oude pijn ons hart vernielen,
drukt nog de last van 't leed dat ons beklemmt,
o Heer, geef onze opgejaagde zielen het heil
waarvoor Gij zelf ons hebt bestemd.

3 En wilt Gij ons de bittre beker geven met gal
gevuld tot aan de hoogste rand, dan nemen
wij hem dankbaar zonder beven aan uit uw
goede, uw geliefde hand.

4 Maar wilt Gij ons nog eenmaal vreugde
schenken om deze wereld en haar
zonneshijn, leer ons wat is geleden dan
herdenken, geheel van U zal dan ons leven
zijn.

5 Laat warm en stil de kaarsen branden
heden, die Gij hier in ons duister hebt
gebracht, breng als het kan ons samen, geef
ons vrede. Wij weten het, uw licht schijnt in
de nacht.

6 Valt om ons heen steeds meer het diepe
zwijgen, de eenzaamheid, die nergens
uitkomst ziet, laat ons dan allerwege horen
stijgen tot lof van U het wereldwijde lied.

7 In goede machten liefderijk geborgen
verwachten wij getroost wat komen mag. God
is met ons des avonds en des morgens, is
zeker met ons elke nieuwe dag.

TOELICHTING BIJ HET LIED

Na de mislukking van de aanslag op Hitler van 20 juli 1944 werd Dietrich Bonhoeffer overgebracht van de gevangenis in Berlijn-Tegel (waar hij nog via briefwisseling contacten kon onderhouden met de buitenwereld) naar de ondergrondse gevangenis in het *Reichssicherheitshauptamt*, het beruchte hoofdkwartier van de Gestapo. Van daaruit heeft hij nog maar twee brieven, haastig geschreven, naar buiten kunnen smokkelen.

De eerste daarvan, geschreven op 28 december 1944 voor de verjaardag van zijn moeder, bevatte een 'nieuwjaarslied'. Het is aan zijn moeder en verloofde gericht, zoals in de eerste strofe duidelijk uitkomt.

Men kan dit lied niet ten volle begrijpen, zonder te weten met hoeveel moed en zelfverloochening de dichter jarenlang door de diepten van het lijden is gegaan. Zelf zou hij het niet hebben willen zeggen zo, maar ik heb vertalende, speciaal bij de strofen 2 en 3, de gedachte aan Gethsémané niet van mij af kunnen zetten.

Trouwens, is niet, hoe men verder ook links of rechts interpreteert, het leven van Bonhoeffer in de eerste plaats gestempeld als een weg van 'navolging', een *imitatio Christi*. Het herdenken, waarvan hij schrijft in strofe 4, is hem zelf niet meer gegeven geweest; hij heeft het weerzien, in strofe 5 verlangd, niet meer mogen beleven.

Maar hij heeft, en dat lijkt mij de kern, geloofd, dat geen verstikkend zwijgen tenslotte de lofzang zou kunnen beletten. Zijn vertrouwen is zo simpel en volkomen, zoals het in het slot van het lied wordt beleden, dat het de tijd vervult, dat het bewijst hoezeer voor deze getuige van Christus God tenslotte niet verborgen bleef.

[de vertaler: J.W. Schulte Nordholt]

Opdracht 2

Je leest eerst onderstaande 40 zinnen, die allemaal te maken hebben met levensbeschouwing, geloof en godsdiensten.

Omcirkel de nummers van de zinnen waarmee je het geheel of bijna geheel eens bent.

- ☐ 1 Alle religies hebben een andere naam voor God. Je kunt niet zeggen welke religie de echte God verkondigt.
- ☐ 2 Als mensen zich door hun geloof gelukkiger voelen, moeten ze zeker blijven geloven.
- ☐ 3 De aarde is niet toevallig ontstaan, maar God heeft de wereld geschapen.
- ☐ 4 De heilige boeken van de wereldgodsdiensten zijn door de wetenschap achterhaald.
- ☐ 5 Een mens blijft zijn leven lang op zoek naar de Waarheid.
- ☐ 6 Een modern denkend mens kan heel goed in God geloven.
- ☐ 7 Er is een God, wiens rijk eens komen zal.
- ☐ 8 Religies en de daarbij horende samenkomsten, gewoonten en gebruiken houden mensen bij elkaar; dat is goed voor de samenleving.
- ☐ 9 Er is een vorm van kosmische energie, waaruit wij zijn ontstaan en waar wij aan het einde van ons leven weer naar terugkeren.
- ☐ 10 Er is geen hogere macht of allesomvattende kracht of energie.
- ☐ 11 Er is maar één God, die zich persoonlijk om de mensen bekommert.
- ☐ 12 God is voor mij niets anders dan het goede in de mens.
- ☐ 13 God ontmoet je niet alleen in een godsdienstige samenkomst, maar ook daarbuiten.
- ☐ 14 God openbaart zich aan ons via het Heilige Boek, waarin hij tot ons spreekt.
- ☐ 15 Het geloof kan voor sommige mensen een grote steun betekenen in moeilijke tijden.
- ☐ 16 Het zou een goede zaak zijn als mensen niet in een God of hogere macht zouden geloven.
- ☐ 17 Ieder mens heeft in zijn diepste innerlijk iets van goddelijke oorsprong.
- ☐ 18 Ik geloof zeker dat er een leven na de dood is.
- ☐ 19 Ik kan me een leven zonder godsdienstige rituelen niet voorstellen.
- ☐ 20 Ik weet niet of met de dood alles afgelopen is. Iets van de mens zal blijven bestaan.
- ☐ 21 In alle godsdiensten draait het uiteindelijk alleen maar om macht en onderdrukking.
- ☐ 22 In de natuur en in de kosmos is het goddelijke te ervaren.
- ☐ 23 In heilige boeken staan prachtige verhalen, maar je moet ze niet allemaal letterlijk nemen.
- ☐ 24 Geloven in het bestaan van God is onzin.
- ☐ 25 Kennis nemen van elkaars religieuze opvattingen en gewoonten is belangrijk in een multi-etnische samenleving.
- ☐ 26 Mijn leven heeft alleen zin door mijn geloof in God.
- ☐ 27 Niemand mag voor een ander bepalen wat hij/zij moet geloven. Iedereen heeft recht op zijn/haar eigen uitleg.
- ☐ 28 Niet God of een andere hogere macht, maar iedereen voor zich bepaalt de zin van het leven.
- ☐ 29 Ondanks alle ontwikkelingen in de wetenschap zal religie altijd een rol blijven spelen in de samenleving.
- ☐ 30 Ik geloof dat de Heilige Schrift het betrouwbare Woord van God is.
- ☐ 31 Ook wanneer je aan je eigen geloof vasthoudt, kun je toch van de aanhangers van andere religies veel leren.
- ☐ 32 Er is geen leven na de dood. Je leeft, je gaat dood en dat is het dan.
- ☐ 33 Opkomen voor je medemens is even waardevol als het geloof in God.
- ☐ 34 Ik weet niet of er een God of hoger wezen is.
- ☐ 35 Religieuze symbolen spelen een belangrijke rol in het leven van veel mensen.
- ☐ 36 Een modern denkend mens heeft geen behoefte aan religie of religieuze verhalen.
- ☐ 37 Ik haal mijn inspiratie uit verhalen uit verschillende religies en levensbeschouwingen.
- ☐ 38 Rituelen zijn onmisbaar om bepaalde gebeurtenissen in een mensenleven te verwerken.
- ☐ 39 Uiteindelijk kan er maar één religie de ware zijn.
- ☐ 40 Verhalen en regels in heilige boeken gelden niet in alle tijden en situaties als norm voor een gelovige.

Van je docent krijg je te horen welke letter je voor elke zin moet zetten, een A, B, C, D of E. Tel nu hoe vaak je elk van die letters hebt gekozen en vul dat hieronder in.

A: _____ B: _____ C: _____ D: _____ E: _____

Geloven kan op vele manieren, en een indeling in groepen doet altijd onrecht aan individuen, maar grofweg zou je tegenwoordig de volgende vier 'typen gelovigen' kunnen onderscheiden. De vijfde groep is die van de niet-gelovigen.

A Mensen die orthodox of traditioneel geloven

Er zijn mensen die het geloof dat ze van huis uit hebben meegekregen, nog steeds onveranderd onderschrijven. Ze geloven dat er temidden van alles wat er verandert, in elk geval één zekerheid overeind blijft staan en dat is die van het ware geloof. Zij hechten veel waarde aan hun tradities, bezoeken trouw hun godsdienstige samenkomsten en lezen de Heilige Schrift als het betrouwbare Woord van God.

B Mensen die liberaal of modern geloven

Deze mensen kunnen niet meer uit de voeten met de traditionele formuleringen en voorstellingen in hun godsdienst. Ze zijn van mening dat godsdiensten zich moeten aanpassen aan de hedendaagse ideeën in de samenleving en de wetenschap. De religieuze verhalen leggen ze meestal symbolisch uit en het belangrijkste van het geloof is voor hen, dat het inspireert tot werkelijk mens-zijn.

C Mensen voor wie religie vooral een bron van inspiratie is

Veel mensen in onze tijd noemen zich wel 'religieus' maar willen niet gebonden zijn aan een bepaalde godsdienstige of kerkelijke organisatie. Zij stellen dat in elke godsdienst waardevolle elementen zitten, en dat het niet uitmaakt uit welke religie een mens zijn inspiratie haalt. God wordt als een 'hogere macht' ervaren, in plaats van als een goddelijk persoon, en deze macht is in de kern in elk mens aanwezig.

D Mensen die vooral belang hechten aan de religieuze rituelen

Voor veel mensen zijn de rituelen bij de grote momenten van het leven, de belangrijkste elementen van een godsdienst. Bij geboorte, volwassen worden, huwelijk, dood en begravenis (crematie) is het goed om daar met religieuze rituelen waarde en betekenis aan te geven. Het is daarom goed dat er religieuze instituten zijn, maar voor persoonlijk geloof of levensbeschouwing heb je die niet nodig.

E Mensen die het zonder religie prima redden

Je ziet tegenwoordig een groeiende groep van mensen, die het idee hebben dat een menswaardig leven heel goed mogelijk is zonder godsdienst. Ze denken, terugkijkend naar het verleden, dat het geloof soms (of zelfs vaak) meer kwaad dan goed heeft gedaan. Zij zijn ervan overtuigd dat er een wetenschappelijke verklaring is voor het ontstaan van alles, en stellen daarom dat er geen reden is om het bestaan van een God of hogere macht te aanvaarden.

13.1 John Wesley (1703-1791) - de vader van het methodisme



John's vader, Samuel Wesley was predikant van de Anglicaanse Kerk, in een klein dorpje (Epworth) in Lincolnshire. Hij werkte hard, maar verdiende niet veel. En dat was lastig, want hij moest een talrijk gezin onderhouden: Hij had maar liefst 19 kinderen! Toch zorgde hun moeder ervoor dat ze niets te kort kwamen. Hoe druk ze het ook had, ze vond iedere dag tijd om één van haar kinderen apart te nemen en met hem te praten over God en het geloof. Twee zoons gingen voor predikant studeren in Oxford: John en Charles.

De beide broers namen hun geloof serieus. In Oxford werden ze lid van de "heilige club": een groep studenten die hun leven volgens strenge beginselen wilden inrichten. Ze werden uitgelachen en voor "methodisten" uitgescholden.

Vader Wesley was echter trots op zijn jongens. De jonge predikanten gingen werken in een nieuwe kolonie van Engeland, in Noord Amerika. Daar moesten ze gevangenen verzorgen en zouden ze zending bedrijven onder de Indianen. Na drie jaar keerden ze ontgoocheld terug. Dat was in 1738. Het was mislukt.

John en Charles waren niet gelukkig met hun geloof. In het algemeen preekte men in de Anglikaanse Kerk een oppervlakkig christendom, waarin een deugdzaam leven belangrijker was dan een echt doorleefd geloof. Op hun reis naar Amerika hadden ze enkele Herrnhutters ontmoet, die een heel andere opvatting hadden over wat geloof was, persoonlijk en doorleefd. Toch hadden de broers het daar moeilijk mee. Toen ze echter Luthers uitleg van de brief aan de Romeinen lazen, begonnen ze het te begrijpen. In mei 1738 vond Charles en enkele dagen later ook John Wesley geloofszekerheid: Christus is ook voor mij gestorven; alleen uit genade word ik zalig! Al dat gepraat over de eigen deugdzaamheid was naast de kwestie.

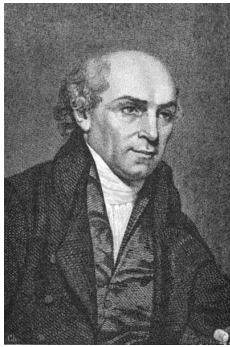
John en Charles konden niet zwijgen over hun nieuwe ontdekking. Ze vertelden iedereen over hun geloofservaring. Zo ontstond het "methodisme", een religieuze opwekkingsbeweging over het hele land. John was de organisator, Charles de dichter van het methodisme. Hun vriend George Whitefield werd van de drie de grootste prediker. Aanvankelijk wilden ze helemaal niet een eigen kerk stichten. Maar de meeste Anglikaanse geestelijken waren niet blij met hun prediking. Ze vonden dat de Wesleys hun prediking over het deugdzaam leven ondermijnden! Overal werden de kansels voor hen gesloten. Toen begonnen ze maar in allerlei andere gebouwen te preken. De toehoorders stroomden toe. Whitefield begon in 1739 zelfs in de open lucht te preken. Al spoedig zag John zich genooddaakt voor de bekeerlingen eigen opvang te voorzien, ook al was het de bedoeling dat ze gewoon bij de Anglicaanse kerk aangesloten bleven. Zo organiseerde hij 'classes', klassen, waar de nieuwe gelovigen bij elkaar konden komen. Het duurde niet lang of er volgden ook diensten op zondag, waar eenvoudige lekenpredikanten het woord mochten voeren. Langzaam maakte de methodistische groepen zich los uit de anglikaanse kerk. Zij kregen eigen bisschoppen en predikanten. Aan het hoofd stond een *conferentie*.

De opwekking breidde zich geweldig uit, meest onder de burgers, maar later kreeg John toch ook steun vanuit de hogere klassen. In de voormalige kolonie Noord-Amerika werd hij verplicht om een zelfstandig kerkgenootschap op te richten, tot op vandaag een van de grootste in de VS: de *Methodist Church*. Ook in Engeland is de methodistische kerk onafhankelijk. Ze leggen nog steeds grote nadruk op: 1. persoonlijke geloofszekerheid, 2. een heilig leven, en 3. praktisch christendom.

VRAGEN

1. Wat weet je van de jeugd van de beide Wesleys? / 2. Hoe werden ze bekeerd? / 3. Hoe breidde het methodisme zich uit? / 4. Welke drie kenmerken hebben de methodisten?

13.2 William Carey (1761-1834) - pionier van de wereldzending



Terwijl de Jezuïeten in de roomse kerk een grote zendingsijver aan de dag legden, gebeurde er bij de protestanten in de 17e eeuw op dit terrein eigenlijk niets. Het werk van de Herrnhutters bleef al te lang een uitzondering. Pas tegen 1800 kwam hier verandering in en wel door William Carey, een schoenmaker uit Noord-Engeland.

Carey was leergierig en had een grote aanleg voor talen. Met taaie volharding heeft hij zich door zelfstudie wetenschappelijk ontwikkeld. Na veel persoonlijke bijbelstudie sloot hij zich aan bij de baptisten. Spoedig werd hij aangesteld tot predikant te Moulton (1787). Ook hield hij een schooltje open.

Carey was een liefhebber van reisverhalen, vooral van die van de grote ontdekkingsreiziger James Cook. Voor zijn school maakte hij een wereldbol van leer en op een grote wereldkaart tekende hij allerlei gegevens over vreemde volken. Zijn ogen begonnen open te gaan voor de christenplicht om aan de volkeren die nog nooit van Jezus hadden gehoord het evangelie te gaan verkondigen. Zijn levensideaal werd geboren: werken voor de uitbreiding van Gods koninkrijk. Hij schreef er een boek over, een hartstochtelijk pleidooi voor de zending: *'Enquiry into the Obligation of Christians to Use Means for the Conversion of the Heathens.'* Veel begrip vond hij niet, maar wel slaagde hij erin om in 1792 samen met enkele predikanten een zendingsgenootschap oprichtten: *'The Baptist Missionary Society'*. In 1793 liet hij zich uitzenden naar Voor-Indië (India). India was toen in handen van de Engelse Oostindische Compagnie, die er een schandalig bestuur uitoefende, en er niet op was gesteld, dat op haar gebied zending werd gedreven. Hierdoor werd Carey na veel wederwaardigheden gedwongen zich tenslotte te vestigen in de kleine Deense kolonie Serampore, niet ver van Calcutta waar hij aan land was gegaan.

Onvoorstelbaar zijn de moeilijkheden geweest waarmee Carey te kampen kreeg: lijden in eigen gezin, tegenwerking van de regering, wantrouwen van het zendingsgenootschap in Engeland, geldgebrek enz. Maar Carey voelde zich daardoor alleen maar geprikkeld om door te zetten. Zijn levensdevies was: *'Expect great things from God, attempt great things for God'* (Verwacht grote dingen van God, onderneem grote dingen voor God). Gelukkig kreeg hij later goede medewerkers uit het moederland. Zelf heeft hij Engeland nooit teruggezien. Na 40 jaar hard werken stierf hij te Serampore in 1834. Hoewel één van de eerste zendelingen paste Carey beginselen toe, die modern aan doen: Zo ging hij ervan uit, dat de kerk in India een Indische vorm moest aannemen en zich aanpassen aan haar omgeving. Daarom zocht hij steeds naar Indische medewerkers. Hij stuurde erop aan dat de nieuwe gemeenten financieel onafhankelijk van de zending werden. Ook had hij de noodzaak van goed onderwijs begrepen. In Serampore werd daarom al gauw een school geopend. Later ontstond Serampore-college, waaraan hij al zijn liefde heeft gegeven. Van grote betekenis was Carey's studie van de Indische talen. Met zijn medewerkers vertaalde hij de Bijbel geheel of gedeeltelijk in 40 talen! Om zijn grote talenkennis werd hij professor aan een hogeschool in Calcutta. Wie had dat van het schoenmakertje verwacht!

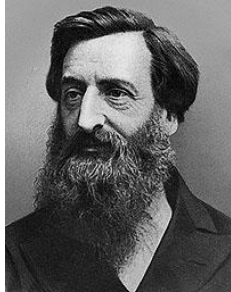
Het heeft 7 jaar geduurd, voordat Carey zijn eerste bekeerling mocht dopen. Het toetreden tot de christengemeente wordt in India wel heel moeilijk gemaakt door het kastenstelsel. Carey heeft de kasten altijd principieel verworpen. Hij verzette zich ook heftig tegen de slaven handel, de weduwenverbranding en de kinderoffers. Door zijn eerlijkheid en kennis verwierf hij zich langzamerhand ook het vertrouwen van de regering.

VRAGEN

1. Wat weet je van de zending vóór Carey? / 2. Hoe kwam Carey er toe als zendeling erop uit te gaan? / 3. Welke beginselen paste hij toe? / 4. Waar werkte Carey? / 5. Welke misstanden bestreed hij?

13.3 William Booth (1829-1905)

Een rijzige forse gestalte, een gezicht met kleine zwarte kraalogen boven een geweldige adelaarsneus, een lange zwarte baard - dat was het opvallend uiterlijk van William Booth, een van de grootste opwekkingspredikers.



William Booth werd geboren in 1829 in het Engelse plaatsje Nottingham. Hij verloor vroeg zijn vader en moest in zijn jeugd hard werken. Toen hij 15 jaar oud was, besloot hij zijn leven te wijden aan de redding van zielen voor Jezus. Hij had zich reeds uit eigen keus aangesloten bij de methodisten. In de verwaarloosde achterbuurten van Nottingham kreeg hij een harde leerschool. Hij probeerde het met oorspronkelijke methoden. Maar de methodisten-kerk was er niet erg mee ingenomen.

Er volgde een lange reeks van jaren, waarin Booth op zijn eigen originele manier in stegen en sloppen preekte, maar altijd weer moeite kreeg met de kerkbesturen, ondanks de grote zegen op zijn woord. Tenslotte trad hij uit de kerk.

In 1855 trouwde Booth met Catharine Mumford. Wat een zeldzaam begaafde vrouw had hij gevonden! Ze vormden samen een eenheid in de liefde en het werk. Zonder Catharine is het Leger niet te denken. William en Catharine vestigden zich in 1865 in een van de Londense havenbuurten. Hier vonden ze hun bestemming. *'O Kate,'* zei William, *'dit is het volk waarvoor ik al zoveel jaren de redding heb verlangd. Toen ik daarstraks langs de deuren van de kroegen ging, leek het wel alsof stemmen me toeriepen: Waar ter wereld vind je zulke heidenen als hier en waar is je arbeid zo nodig?'*



De toestanden in Oost-Londen waren ten hemel schreiend. De mensen woonden in krotwoningen op elkaar geperst. Ze moesten de hele dag zwoegen voor hun brood. Het krioelde er van bedelende en stelende kinderen. Kroegen, verdachte huizen en danszalen waren er genoeg, maar geen fatsoenlijk mens waagde zich ooit in deze "slums".

Booth werkte als volgt. Bij een willekeurige kroeg begon hij de voorbijgangers de boodschap van Gods oordeel en genade te verkondigen. Had er zich een groepje belangstellenden gevormd – maar altijd waren er ook, die hem lastig vielen of met afval bekogelden! – dan nam hij ze mee naar een tent, die hij in de buurt had opgeslagen. Of hij huurde een danszaal en of andere gelegenheden. Hij drong daar dan aan op onmiddellijke bekering. Op een bankje vooraan kon men zijn zonden belijden en beloven dat men een nieuw leven zou beginnen. Er werd blij en opgewekt gezongen op pakkende melodieën. Bekeerde zondaren getuigden van de verandering in hun leven, en die was vaak reusachtig groot; het waren vroegere dronkaards, publieke vrouwen, dieven en wat niet al.

Booth werkte zonder enige hulp van kerk of stad. Bekeerlingen werden zijn helpers. In 1877 kreeg het werk zijn organisatie in het Leger des Heils. Booth was een strijdersnatuur. Hij sprak van: veldtocht der liefde, noemde bekering: overwinning, het openen van een nieuwe post: aanval, bijeenkomst: veldslag, enz. Zo organiseerde hij zijn volgelingen als een leger. Booth werd generaal, de medewerkers die zich geheel aan het Leger wijdde, werden officieren, en de anderen soldaat. Het *Leger des Heils* is geen eigenlijke kerk, en kent geen sacramenten. Het is te beschouwen als een soort protestantse orde. Het Leger begon spoedig met het stichten van kolonies en tehuizen. Booth begreep dat eprediking zonder sociale hulp weinig uitricht. *"Soupe, soap, salvation"* heette het (soep, zeep en dan de redding).

VRAGEN

1. Hoe stond de kerk tegenover Booth' prediking? 2. Waar bleven hij en zijn vrouw tenslotte wonen? 3. Hoe werkte Booth? 4. Hoe is het Heilsleger georganiseerd? 5. Is sociaal werk nodig bij de prediking?

13.4 Nicolaas de Jonge (1845-1898) - de evangelist van Brussel



In België heeft de contra-reformatie haar werk grondig gedaan. Na de grote uittocht van de protestanten aan het eind van de 16^{de} eeuw (toen de godsdienst verboden werd), bleven er nog maar enkele kleine groepjes over, die in het geheim moesten samenkomen en steeds kleiner werden.

In 1781 vaardigde keizer Jozef II een edict van tolerantie uit: de protestanten herademen. Enkele gemeentes bleken nog te bestaan o.a. te Maria-Horebeke in de afgelegen "Geuzenhoek". In 1830 werd de onafhankelijke Belgische staat gesticht, die volledige godsdienstvrijheid waarborgde. De meeste Belgen waren rooms-katholiek en vonden 'protestantisme' iets voor buitenlanders.

Dat uitbreiding alleen mogelijk zou zijn door te evangeliseren, begreep ds. Nicolaas de Jonge als geen ander. Toen hij in 1874 predikant werd in Brussel wilde hij dit ook graag in de praktijk omzetten. Maar hoe moest hij dat doen? Als hij preekte, had hij dikwijls rooms-katholieke mensen in de kerk. Zij kwamen uit belangstelling. De Jonge vond het jammer dat hij, een Nederlander, dan het woord voerde. Hij vond dat Vlaanderen door Vlamingen moest worden geëvangeliiseerd. Daarom stichtte hij een *opleidingsschool voor Vlaamse evangelisten*. Van hen eiste hij dat ze een gewoon beroep zouden leren zodat ze in eigen onderhoud zouden kunnen voorzien. Ook richtte hij een boekhandel op en een drukkerij. Hij schreef honderden tractaatjes en gaf ook enkele tijdschriften uit, waarvan het bekendste wel het *Christelijk Volksblad* is.

Toen het koninkrijk België 50 jaar bestond, werd er in Brussel een grote tentoonstelling gehouden. Enkele Engelse protestanten stonden daar met een grote tent, om evangelisatie te bedrijven. De evangelisten riepen de hulp van ds. De Jonge in als vertaler. Zo leerde hij deze nieuwe wijze van evangelisatie kennen en na enige aarzeling waarden. Na de tentoonstelling boden ze de tent aan Ds. De Jonge aan die hem dankbaar aanvaardde. In 1883 bouwde hij die tent op in Laken, een verpauperd stadsdeel, waarin grote onkerkelijkheid heerste. Elke avond hielden hij en zijn helpers toespraken. Ze trokken veel belangstelling. Toen de winter aanbrak, werd de tent vervangen door een grote houten barak, en na zes jaar kwam er een stenen gebouw. Deze evangelisatie-arbeid werd rijk gezegend. Ook op andere plaatsen werd er geëvangeliiseerd. De *Stads- en landsevangeliisatie Silo* werd opgericht, die in heel Vlaanderen ging werken.

Ds. De Jonge legde in 1886 zijn predikantschap neer om zich geheel aan de evangelisatie te kunnen wijden. Eenvoudig en populair wist hij de boodschap te brengen. Zijn lievelingslied was: *'k Heb geloofd en daarom zing ik*. In 1893 droeg hij zijn werk aan anderen over en vijf jaar later is hij gestorven te Utrecht. Nu nog wordt op zijn werk voortgebouwd. "Weet", zo schreef De Jonge eens, recht op de man af, "dat gij in Jezus alleen kunt vinden, wat uw ziel begeert. Het ledige, de ontevredenheid, die gij in u zelf gevoelt, komt van de zonde, die u gescheiden heeft van Hem, tot wie gij geschapen zijt en die de onrust in uw geweten heeft gebracht. Maar alleen het bloed van Christus kan uw geweten reinigen en vrede geven. - Ga zonder uitstel tot Jezus, die u roept om u het leven te geven!"

VRAGEN

1. Hoe verging het de protestanten in België? 2. Op welke manier ging De Jonge in Brussel evangeliseren? 3. Wat was zijn lievelingslied?

13.5 Albert Schweitzer (1875-1965) – een leven voor Afrika



In Frans Equatoriaal Afrika, In Gabon, ligt aan de rivier de Ogowe, meer dan honderd mijl van de kust, het dorpje Lambarene. Hier werkte sinds 1913 Albert Schweitzer onder de inheemse bevolking, als dokter en als zendeling.

Albert Schweitzer werd in 1875 in Kaysersberg in de Vogezen geboren, waar zijn vader predikant was. Zelf wilde Albert ook dominee worden. Hij studeerde in Straatsburg theologie en filosofie. Al heel vroeg was ook zijn liefde voor de muziek ontwaakt, vooral voor het orgel. Zijn talenten en werkkraft maakten hem weldra wijd en zijd bekend, als geleerde en musicus. Amper 30 jaar oud had hij al verschillende belangrijke boeken op zijn naam staan. Zo schreef hij een heel belangrijk boek over J.S. Bach en promoveerde hij tot dr. in de theologie met een studie over het “het leven van Jezus”, die wereldwijd tot heel veel discussie leidde. Kortom: de jonge Albert had een schitterende carrière voor zich liggen.

Hij heeft die echter prijsgegeven. Toen hij 20 jaar was, had hij namelijk het besluit genomen om zich nog 10 jaar te wijden aan de wetenschap en de kunst. Daarna zou hij zijn leven in dienst stellen van de noodlijdende mensheid. Waar, wat en hoe, dat wist hij nog niet, maar dat zou God hem wel duidelijk maken, dacht hij. En zo gebeurde het ook. In .. las hij een verhaal van een zendeling in Gabon, die in zijn artikel schreef: “Hier hebben we dringend dokters nodig”. Schweitzer schreef zich in om geneeskunde te gaan studeren. Na acht jaar hard werken was hij klaar om te vertrekken naar het plekje waarop zijn aandacht was gevallen: Lambarene.

Lambarene ligt in Gabon, vlak bij de evenaar, in een ongezonde streek, waar de plaatstelijke bewoners zwaar te lijden hadden onder allerlei ziekten. Schweitzer had zelf met zijn boeken en concerten het geld bijeengebracht om zich in Lambarene te vestigen. Steeds opnieuw is hij daarna weer naar Europa getrokken om met lezingen en concerten zijn werk te financieren. Aanvankelijk woonde hij er alleen met zijn vrouw als verpleegster, later stonden hem een staf van artsen en verpleegsters terzijde. Het werk heeft zich enorm uitgebreid. Zijn eerste patiënten moest hij in de open lucht helpen. Daarna kon hij een kippenhok verbouwen. Aan het eind van zijn leven vormden alle gebouwen bij elkaar een flink dorp. In 1952 kreeg hij de Nobelprijs voor de vrede.

De strijd tegen de ziekte ging samen met de strijd tegen het bijgeloof, vooral het geloof in magie en de macht van boze geesten. Wie naar Lambarene ging voor genezing van het lichaam, kreeg dan ook de boodschap van het evangelie te horen. Zelf was Schweitzer sterk getroffen door de eerbied voor het leven, die uit de Bijbel hem tegemoet kwam en die hij ook heel sterk zag in Afrika. Het leven van mens en dier was hem lief en heilig. Zijn persoonlijke credo was “Ik ben leven dat leven wil, te midden van leven dat leven wil.” In het verlengde daarvan heeft hij in 1957 en 1958 tweemaal een oproep laten uitgaan om de proeven met kernwapens (de wapenwedloop was toen in volle gang) stop te zetten. Iedere gedachte aan een oorlog met kernwapens moest de mensheid laten varen ‘uit eerbied voor het leven zelf’. Deze man, “aan de zoom van het oer woud” die zich niet aan een bepaalde geloofsleer of kerk heeft gebonden, heeft zo een heel bijzondere betekenis in het christendom gekregen.

VRAGEN

1. Wat deed Schweitzer voor hij naar Afrika ging? 2. Hoe heet het dorp waar hij werkte? 3. Wat gaat in de zending, ook van Schweitzer, meestal samen? 4. Welk beginsel predikt Schweitzer?

13.6 Dietrich Bonhoeffer (1906-1945) - geloofsgetuige en verzetsstrijder



Dietrich Bonhoeffer werd geboren op 4 februari in 1904 als zoon van professor in de psychiatrie en groeide op in Breslau (Wroclaw), in Silezië dat toen nog tot Duitsland behoorde. Hij wilde theologie studeren en ging daarvoor naar Tübingen in Zuid-Duitsland en later naar Berlijn. Na zijn studie werd hij privatdocent in Berlijn, waar op dat moment de nationaal-socialistische partij al van zich deed horen. Maar na een bezoek aan het Union Theological Seminary in New York keerde hij terug naar Duitsland en werd behalve professor ook dominee in Wedding, een stadsdeel van Berlijn.

In 1933 kwam Hitler aan de macht en begonnen de maatregelen tegen de Joden. De Duitse protestantse kerk steunde Hitler. De nationalistisch-fascistische ideologie werd door de 'Duitse christenen' overgenomen. Samen met Martin Niemöller organiseert Dietrich Bonhoeffer een 'noodverbond' van predikanten. Zij noemen zich de 'Belijdende Kerk' ('Bekennende Kirche'). Zelf aanvaardt hij gedurende enige tijd het

predikantschap van de Duitse evangelische kerk in Londen, die hij ertoe aanspoort bij de oude maarschalk Hindenburg, de officiële president van Duitsland, te protesteren. De contacten die Bonhoeffer onderhoudt met de Anglicaanse bisschop van Chichester ontgaan de Duitse geheime dienst niet.

Op 29 mei 1934 ondertekent de synode van de Belijdende Kerk in Barmen een geloofsbelijdenis waarin de leer wordt verworpen dat de kerk naast het woord van God nog een ander 'woord van God' zou moeten erkennen, namelijk de nationaal-socialistische ideologie. Bonhoeffer verliest hierdoor op bevel van de autoriteiten zijn leerstoel. Hij gaat lesgeven aan het clandestiene seminarie van de Belijdende Kerk in Finkenwalde. Hij gaat in op een uitnodiging uit New York, maar keert al na een maand terug naar Duitsland. Hij beseft dat zijn verantwoordelijkheid hier ligt ondanks het gevaar. De oorlog breekt uit. Bonhoeffer beseft dat Hitler Duitsland naar de afgrond voert en sluit zich aan bij de samenzwering tegen hem. Hij wordt in april 1943 gearresteerd nadat men er achter is gekomen dat geld dat gebruikt werd om joden te helpen ontsnappen, bij hem vandaan kwam. De aanklacht luidt hoogverraad. Als de aanslag op Hitler van juni 1944 mislukt, ontdekt men dat ook Bonhoeffer hierbij betrokken was. Wanneer de Russische tanks in april 1945 naderen, wordt hij overgebracht naar een strafkamp, Flossenburg. Hier wordt hij ter dood veroordeeld en op persoonlijk bevel van Hitler op 9 april 1945 geëxecuteerd.

Bonhoeffers boeken oefenden na de oorlog een grote invloed uit op de Duitse protestantse kerk. centraal stond daarin de vraag hoe het mogelijk is christen te zijn in een wereld die zich radicaal van God heeft afgekeerd.

VRAGEN

1. Welke houding moest de kerk volgens Bonhoeffer aannemen tegenover het Nazi-bewind? / 2. Wat vind je van Bonhoeffers betrokkenheid bij de aanslag op Hitler? 3. Welke houding moet de kerk aannemen tegenover het verdwijnen van godsdienst?